Türkiye’de Yapılan Din Eğitimi Başlıklı Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Üzerine Bir Analiz (1986-2019)

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Ali Çanakçı

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6200-2763>

Balıkesir Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Balıkesir – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 17.01.2020

Kabul: 21.03.2020

On-line Yayın: 25.03.2020

Anahtar Kelimeler

Din Eğitimi

Örgün Din Eğitimi

Yaygın Din Eğitimi

Yüksek Lisans Tezi

Doktora Tezi

Araştırma Makalesi

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.41972>

Öz

Bu çalışmada, 1986-2019 yılları arasında Türkiye’de yapılan ve başlığında “din eğitimi” ifadesi yer alan lisansüstü tezlerin; tür, yıl, yazarın cinsiyeti, tezin dili, üniversite, yöntem, enstitü, anabilim dalı, bilim dalı, danışman sayısı gibi farklı değişkenler açısından incelenmesi ve analiz edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada tarama modeli benimsenmiş, literatür taraması, doküman incelemesi ve odak grup tartışması yöntemleri kullanılmıştır. Bu bağlamda araştırma, betimsel ve kesitsel bir araştırma özelliği taşımaktadır. Araştırmada, Yükseköğretim Kurulu Yayın ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi veri tabanında kayıtlı bulunan 415 lisansüstü çalışmanın olduğu tespit edilmiştir. Bunların 328’i yüksek lisans, 87’i ise doktora tezidir. Çalışmada, erişim izni bulunan 272’si yüksek lisans, 78’i doktora olmak üzere toplam 350 lisansüstü tez incelenmiş ve çeşitli değişkenler açısından analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; lisansüstü çalışmalarda yazarın cinsiyeti değişkeni olarak “erkekler”, dil değişkeni olarak “Türkçe”, üniversite değişkeni olarak “Marmara Üniversitesi”, konu alanı değişkeni olarak “örgün din eğitimi”, yöntem olarak “literatür taraması”, enstitü değişkeni olarak “sosyal bilimleri enstitüsü”, anabilim dalı değişkeni olarak “felsefe ve din bilimleri”, bilim dalı değişkeni olarak “din eğitimi”, danışman sayısı değişkeni olarak ise “tek danışman” ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, son yıllarda bazı eksikliklerle birlikte din eğitimi ile ilgili yapılan lisansüstü çalışmalar, yeni konu yönelimleri ve yöntem açısından büyük bir ivme kazanmıştır. Bu çalışmaların bilimsel araştırma paradigmalarına dayalı olarak yürütülmesi de nicelik ve nitelik olarak gelişim göstermiştir.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Çanakçı, A. A. (2020). Türkiye’de Yapılan Din Eğitimi Başlıklı Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Üzerine Bir Analiz (1986-2019). *Jass Studies- The Journal of Academic Social Science Studies*, Year: 13, Number: 79, Spring, p. 277-306.

An Analysis on the Master and Doctoral Dissertations about Titled Religious Education in Turkey (1986-2019)

Asst. Prof. Dr. Ahmet Ali Çanakçı

Balikesir University, Faculty of Theology, Department of Philisopy and Religious Sciences, Balikesir –
TURKEY

Artcile History

Submitted: 17.01.2020

Accepted: 21.03.2020

Published Online: 25.03.2020

Key Words

Religious Education

Formal Religious Education

Informal Religious Education

Master Dissertation

Doctoral Dissertation

Research Article

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.41972>

Abstract

The aim of this article is to examine and analyze post graduate dissertations of religious education in terms of different variables such as type, year, author's gender, language of thesis, university, method, institute, department and number of academic advisors, between years 1986-2019. Screening model has been adopted in the research and literature review, document analysis and focus group interview methods were used. In this context, the research is descriptive and cross-sectional. In the research, it was determined that there were 415 post graduate studies registered in the database of National Thesis Center of Department of Publication and Documentation of Higher Education Council. 328 of these studies, are master thesis and 87 are doctoral dissertations. Since the theses without access permission could not be reached, 272 master theses and 78 doctoral dissertations, totally 350 post graduate studies, were examined in terms of various variables. According to the results of the research; "men" as the gender variable, "Turkish" as the language variable, "Marmara University" as the university variable, "formal religious education" topic as the subject variable, "literature review" as the method variable, "institute of social sciences" as the institute variable, "philosophy and religious sciences" as the department variable, "religious education" as the science variable, and "single academic advisor" as the number of academic advisors in post graduate studies. According to the results of the research; "men" as the gender variable, "Turkish" as the language variable, "Marmara University" as the university variable, "formal religious education" as the topic variable, "literature review" as the method variable, "institute of social sciences" as the institute variable, "philosophy and religious sciences" as the department variable, "religious education" as the science variable and "single consultant" as the number of consultant variable come to the fore in post graduate studies. However, in recent years, post graduate studies on religious education have gained momentum in terms of new subject orientations and method with some deficiencies. Conducting these studies based on scientific research paradigms has also improved in quantity and quality.

GİRİŞ

İlahiyat alanında yapılan lisansüstü çalışmaların bu alandaki araştırmacılar tarafından takip edilmesinin önem arz ettiği herkes tarafından kabul edilmektedir. Bu, bir yandan yapılan tezlerin tekrarlanmaması açısından, diğer yandan da alana ilgisi olanların yeni çalışmalara erişimini kolaylaştırması açısından önemlidir. Bu noktada yapılan lisansüstü tezlerin analiz edildiği çalışmaların son yıllarda artış gösterdiği görülmektedir (Bkz. Korkmaz, 2010; Acuner ve Türkan, 2016; Yorulmaz, 2016; Erünsal, Ülker ve Karayel Muhacir, 2017). Bu bağlamda, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda lisansüstü çalışmaların en fazla yapıldığı alan olan din eğitimi tezlerinin¹ analiz çalışmalarının da önemli olduğu söylenebilir. Lisansüstü çalışma hazırlayan bir araştırmacı için alanında yapılan tezlerin tespiti çok önemlidir. Zira lisansüstü tezler, ele aldıkları konuları ve kaynakları ilmî metotlarla kapsamlı bir şekilde incelemeye çalışan akademik çalışmalardır. Eğer konuyla ilgili gerçekleştirilen tezlere ulaşılamazsa, alana yapılacak katkı da sınırlı olacaktır. Çünkü ilmî araştırmaların başlangıç noktasının ortaya konulması oldukça önemlidir. Daha önceki çalışmalar tespit edilemediğinde, zaman zaman aynı araştırmalar tekrar edilerek alana herhangi bir katkı sunulamamış olunmaktadır (Erünsal vd., 2017: 7). Bu bağlamda yapılan/yapılacak ikincil analiz çalışmaları önem arz etmektedir.

1. PROBLEM

"Bir araştırmacı tarafından toplanan verilerin/bulguların bir başka araştırmacı tarafından farklı bir amaç ile incelenmesine/analiz edilmesine dayanan araştırma türüne, var olan bir veri kümesinin, sonra yeniden analiz edilmesi ve bu yeni analizde yorumlar, değerlendirmeler ya da ilk rapor(lar)da ortaya konulanlardan farklı veya onlara ek niteliğinde bilgiler sunulmasına 'ikincil analiz' (secondary analysis) denir." (Marshall, 1999: 327; Tonto, 2019). "İkincil veri analizinde araştırmacı, başka bir araştırmacının (ya da kurumun) datasını alarak, bu data üzerinden analizini yapar. Çoğunlukla, ikincil araştırmacı ilk araştırmacıdan farklı bir amaçla datayı inceler veya konuyu ele alır." (Sezal, 2002: 76).

İktisat, sosyoloji ve eğitim gibi bazı disiplinler, zaman zaman başka kişi ve kurumlarca toplanmış verilere, özellikle resmi istatistiklere dayanarak hareket ettiklerinden, aslında ikincil analiz yaparlar. Hükümetlerin düzenledikleri büyük çaplı anket araştırmaları sonucunda mikro verilere ulaşmanın artık daha kolay olmasıyla birlikte, sosyologlar ve eğitimciler de yeni veri kümesi analizini tamamlamak veya yerine bir başkasını koymak amacıyla, söz konusu verilerin ikincil analizlerinden yararlanmaktadırlar. Bu tür ikincil analiz araştırmalarında pek çok çalışmayı topluca değerlendirmenin, 'tekrar'ın ötesinde yeni ve farklı bakış açıları kazandıracığı muhakkaktır (Korkmaz, 2005: 1). Bu çerçevede, geçmişte ve günümüzde ön plana çıkan ikincil analiz örneklerine rastlamak mümkündür. Örneğin, ülkemizde genelde eğitim² özelde din eğitimi alanında yapılmış ikincil analiz çalışmalarının alanlarındaki araştırmalara örneklik teşkil ettiği söylenebilir. Bunlardan Bilal Yorulmaz'ın "Türkiye'de Yapılan Din Eğitimi Konulu Lisansüstü Çalışmalar Hakkında Genel Bir Değerlendirme", Hacı Yusuf Acuner ve Musa Türkan'ın "Türkiye'de Din Eğitimi Alanında Yapılan Lisansüstü Çalışmaların Konu Yönelimleri" ve Bayramali Nazıroğlu'nun "Türkiye'de Din Eğitimiyle İlgili Olarak Yapılan Çalışmalar - Bir Din Eğitimi Bibliyografyası Denemesi-" isimli çalışması da (Nazıroğlu, 2005: 5-51) ikincil analiz türünün yakın dönemde yapılmış bazı örnekleri³olarak hatırlanabilir.

¹ Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda yapılan lisansüstü çalışmaların bilim dallarına göre sayıları şu şekildedir: Din Eğitimi 1055, Din Sosyolojisi 848, Dinler Tarihi 759, İslam Felsefesi 643, Din Psikolojisi 475, Din Felsefesi 473, Felsefe Tarihi 131, Mantık 81 (Erünsal vd., 2017: 13-16).

² Eğitim bilimleri alanı ile ilgili yapılmış çalışmalar için bkz. Karadağ, 2009: 75-87; Baş ve Beyhan, 2012: 55-70; Güven ve Ceylan, 2017: 43-54; Ozan ve Küçüköğlu, 2013: 27-47; İşçi, 2013; Yücedağ, 2010.

³ Din eğitimi ve ayrıca ilahiyatın diğer farklı alanları ile ilgili çalışmalar için bkz. Yıldız ve Koçyiğit, 2002; Anay, 1998: 73-170; Çapcıoğlu, 2003: 207-255; Çapcıoğlu, 2004: 203-224; Koç, 2004: 43-66; Kaymakcan ve Ünsal, 2004: 51-76; Atasagun, 2005: 203-248;

Bu çalışmalarda, 13.05.1980 tarihinde Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesinde kurulan ve kısa sürede hızlı bir gelişim gösteren “Din Eğitimi Anabilim Dalı” (Bkz. Kızılabdullah, 2009: 309) alanında yapılan lisansüstü çalışmaların incelendiği görülmektedir. Son yıllarda din eğitimi alanında gerçekleştirilen çalışmaların (makale, bildiri, kitap vb.) nicelik ve nitelik olarak artması beraberinde lisansüstü çalışmalara da yansımıştır. Din eğitimi alanındaki bu dönüşüm ve gelişim, literatürde/alanyazında kendini göstermektedir.

Araştırmacıların bilimsel çalışmalara daha kolay ulaşabilmesi, günümüzde gittikçe daha fazla önem kazanmaktadır. Bu önem, farklı zamanlarda farklı kitap, dergi, online veri tabanları⁴ ve farklı bilimsel platformlarda yayımlanmakta olan makaleler, bildiriler, lisansüstü tezler için kendisini daha fazla hissettirmekte ve bir sorunsal alan olarak karşımıza çıkmaktadır (Kaymakcan ve Ünsal, 2004: 51). Bu süreçte çalışmalardan elde edilen bilimsel tecrübe ve birikimlerin farklı değişkenler açısından ikincil analiz araştırmalarıyla ortaya konulmasının; bir durum tespiti ile alandaki eksikliklerin ve problematik alanların belirlenerek bundan sonra yapılacak çalışmaların daha nitelikli hale gelmesine katkı sağlaması önemlidir.

Bu çerçevede, “Türkiye’de yapılan din eğitimi başlıklı lisansüstü tezlerin farklı değişkenler açısından dağılımı nasıldır?” sorusu, araştırmanın temel problemini teşkil etmektedir.

Bu temel problem çerçevesinde ele alınacak olan aşağıdaki alt araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. Din eğitimi başlıklı lisansüstü tezlerin program türüne göre dağılımı nasıldır?
2. Din eğitimi başlıklı lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı nasıldır?
3. Din eğitimi başlıklı lisansüstü tezlerin yazarın cinsiyetine göre dağılımı nasıldır?
4. Din eğitimi başlıklı lisansüstü tezlerin dillere göre dağılımı nasıldır?
5. Din eğitimi başlıklı lisansüstü tezlerin üniversitelere göre dağılımı nasıldır?
6. Din eğitimi başlıklı lisansüstü tezlerin konularına göre dağılımı nasıldır?
7. Din eğitimi başlıklı lisansüstü tezlerin yöntemlere göre dağılımı nasıldır?
8. Din eğitimi başlıklı lisansüstü tezlerin enstitülere göre dağılımı nasıldır?
9. Din eğitimi başlıklı lisansüstü tezlerin anabilim ve bilim dallarına göre dağılımı nasıldır?
10. Din eğitimi başlıklı lisansüstü tezlerin danışman sayılarına göre dağılımı nasıldır?

2. AMAÇ VE ÖNEM

Günümüzde Türkiye’de araştırmacıların ve akademisyenlerin karşılaştığı en önemli sorunlardan bir tanesi, üniversitelerde yapılan lisansüstü çalışmaların bibliyografik künye kontrolünün yeterli bir şekilde sağlan(a)mamış olmasıdır. Bilindiği üzere bir araştırmacı açısından en önemli husus çalıştığı alana hâkimiyettir. Ancak alanında yapılan çalışmaları bütüncül bakış açısıyla ele alabilen bir araştırmacı, çalıştığı alanına/bilim dalına orijinal bir katkı sağlayabilir. Çalışma yapılacak konuda, o zamana kadar gerçekleştirilen çalışmalarla ilgili bilgi sahibi olmayan bir araştırmacının, daha öncekileri tekrara düşeceği gibi, özgün ve orijinal denebilecek bir eser de ortaya koyamaması muhtemeldir. Alanla ilgili çalışmalar tespit edilip gözden geçirilerek araştırdığında, konunun ne derecede aydınlatıldığı, hangi problemlere çözüm önerileri getirildiği, hangi konuların eksik kaldığı anlaşıp, araştırmaya o yönde bir istikamet verilebilir. Daha önce işlenen konuları, hiçbir farklılık ve yenilik getirmeden ele almak, emek, kaynak ve zaman israfı olmaktadır (Erünsal vd., 2017). Bu durum genelde ilahiyat özelde

Çoştı, 2006: 231-245; Yıldız, 2007: 549-588; Öcal, 2008: 409-429; Demir ve Usburak, 2012: 141-208; Sevinç, 2013: 243-269; Erünsal vd., 2017; Güneş, 2018a: 1537-1561; Güneş, 2018b: 175-200.

⁴ Bu veri tabanlarından bazıları: YÖK tez merkezi, İSAM İlahiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu Veri Tabanı, Scholar Google, Academia Edu. (YÖK, 2019; İSAM, 2019; Scholar Google, 2019; Academia Edu, 2019).

din eğitimi alanı için de önemlidir.

Bu bağlamda araştırmanın amacı, Türkiye’de din eğitimi alanında yapılan yüksek lisans-doktora düzeyindeki çalışmalarla ilgili son durumu ortaya koymak ve içerik incelemesi yoluyla bu çalışmaları farklı değişkenler açısından analiz etmektir. Bunun sonucunda; yapılan lisansüstü çalışmaların daha çok hangi program türlerinde ve üniversitelerde gerçekleştirildiğinin, hangi konularda/alanlarda yoğunlaştığının, yabancı dil durumlarının, bağlı bulundukları enstitü, anabilim dalı-bilim dalı oranları bağlamında ortaya çıkan disiplinler arası yaklaşımlardaki niceliksel gelişmelerin ortaya konulması sağlanabilecektir. Araştırmanın, din eğitimi başlıklı lisansüstü çalışmalarla ilgili betimleme yaparak, sahip olunan deneyim ve bilimsel bilgi birikimleriyle ilgili 1986 yılından 2019 yılına kadar güncel verilere ayrı ayrı başlıklarda yer vermesi, bundan sonraki araştırmalarda tercih edilecek çalışma alanı, konu, metodoloji/yöntem ve anabilim dalı tercihinde etkili olması beklenmektedir. Dolayısıyla çalışmanın, geçmişten günümüze kadar yapılan çalışmalarda tekrara düşülmeden eksik/ihtiyaç olan özgün konular ile bunlara uygun yöntemlerin tespitini sağlaması ve bundan sonra yapılacak araştırmalara yol göstermesi bakımından önemli olduğu söylenebilir. Ayrıca ilahiyat alanı ve din eğitimi anabilim dalı dışındaki disiplinlerde yapılan din eğitimi ile ilişkili çalışmaların farklı değişkenler açısından dağılımını ortaya koyması açısından önem arz ettiği ifade edilebilir.

3. YÖNTEM/VERİ SETİ

Araştırma, Türkiye’de yapılan din eğitimi başlıklı lisansüstü çalışmaları; (a) program türü, (b) yıl, (c) yazarın cinsiyeti, (d) dil, (e) üniversite, (f) yöntem, (g) enstitü, (ğ) anabilim dalı, (h) bilim dalı ve (ı) danışman sayısı değişkenleri açısından inceleyen betimsel türde bir araştırmadır. Betimsel araştırmalarda daha çok tarama (survey) modeli kullanılmaktadır (Erkuş, 2011). Tarama modeli, geçmişte ya da günümüzde var olan bir durumu olduğu biçimiyle betimlemeyi hedefleyen araştırma yaklaşımıdır (Kaptan, 1993; Karasar, 2016; Creswell, 2016). 1986-2019 yılları arasındaki zaman dilimini ele aldığı için de kesitsel tarama⁵ türünde (Büyüköztürk vd., 2017; Özdemir, 2014; Fraenkel ve Wallen, 2009) bir araştırmadır. Araştırmanın çerçevesini ve odağını netleştirmek, içerik geçerliliğini sağlamak, yöntem, kapsam ve sınırlarını belirlemek için 2019 yılında din eğitimi, din sosyolojisi ve din psikolojisi alanında uzman 7 kişi ile odak grup tartışmasına (Krueger, 1994; Hollander, 2004: 602-637; Patton, 2018; Yıldırım ve Şimşek, 2004; Bal, 2016; Türnüklü, 2000: 543-559) başvurulmuştur. Bunun sonucunda araştırmanın kapsam, sınırlılık ve yöntemi belirlenmiştir. Ayrıca 33 yıllık bir dönemde din eğitimi başlıklı lisansüstü çalışmalar konu edinildiğinden literatür taraması ve doküman incelemesi yöntemi (Berg ve Lune, 2015; Creswell, 2016; Yıldırım ve Şimşek, 2004) kullanılmıştır. Ayrıca ele alınan lisansüstü çalışmalar, farklı açılardan ikincil veri analizi (Marshall, 1999: 327; Sezal, 2002: 76) ve içerik incelemesiyle (Berg ve Lune, 2015; Bal, 2013) değerlendirilmiştir. Bu yönüyle çalışma nitel⁶, ulaşılan parametrelerin arasındaki ilişkileri, frekans (n) ve yüzde (%) değerler/dağılımlar bağlamında istatistiksel olarak ortaya koyması bakımından nicel ⁷ yöntem özelliğine sahip karma ⁸ desenli bir

⁵ Kesitsel taramada, betimlenen nesnenin belirli bir zaman dilimindeki özellikleri incelenir. Amaç, araştırılan konunun ele alındığı periyottaki durumunu ortaya koymaktır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2017).

⁶ Nitel araştırma, “gözlem, görüşme ve doküman incelemesi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2004; Patton, 2018; Creswell, 2016; Kuş, 2012; Saban ve Ersoy, 2016).

⁷ Nicel araştırma, büyük oranda sayısal verilerin toplanmasına dayanan araştırmalardır (Nicel araştırma ile ilgili bilgi için bkz. Johnson ve Christensen, 2014; Arslantürk, 2001; Creswell, 2016; Kuş, 2012; Cebeci, 2014; Balcı, 2015; Baş, 2006).

⁸ Karma araştırma, nicel ve nitel yöntemlerin veya diğer paradigmanın karakteristik özelliklerinin karıştırılmasıyla elde edilen bir araştırma yaklaşımı olarak ifade edilebilir (Johnson ve Christensen, 2014; Creswell ve Clark, 2014; Balcı, 2015; Creswell, 2017).

araştırmadır (Creswell, 2017; Creswell ve Clark, 2014).

Çalışmada yer alan tezler hakkındaki temel veriler, Temmuz-Ağustos 2019 periyodunda YÖK’ün tez tarama veri tabanı resmi sitesinden yararlanılarak oluşturulmuştur (YÖK, 2019; tezlerle ilgili bilgi için ayrıca bkz. İSAM, 2019). Dolayısıyla çalışmanın evrenini, bu tarihler arasında söz konusu sitede kayıtlı ve başlığında “din eğitimi”, ifadesi geçen 328’i yüksek lisans, 87’si ise doktora olmak üzere toplam 415 lisansüstü çalışma oluşturmaktadır. Çalışmada evrenin tamamına ulaşılması hedeflendiğinden örneklem seçilmemiş, “Tamsayım”⁹ uygulamasına gidilmiştir. Ancak bazı tezlerle erişim izni olmadığı için¹⁰, 272’si yüksek lisans, 78’i doktora olmak üzere toplam 350 lisansüstü çalışma incelenmiştir.

Verilerin toplanması sürecinde YÖK’ün tez tarama veri tabanı taranmış ve ayrıntılı olarak incelenmiştir. “Din eğitimi” temel kavramını başlıklarına yansıtan lisansüstü çalışma bulguları, belirlenen program türü, yıl, yazarın cinsiyeti, dil, üniversite, yöntem, enstitü, anabilim dalı, bilim dalı ve danışman sayısı temaları altında tasnif edilerek analize tabi tutulmuştur.

4. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Bu çalışmada, Yükseköğretim Kurulu Yayın ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi veri tabanı (YÖK, 2019) kullanılmıştır. Çalışmada incelenen din eğitimi başlıklı lisansüstü tezler, Yükseköğretim Kurulu Yayın ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından 1986 yılından itibaren arşivlendiği için bu veri tabanından ulaşılan çalışmalar, 1986-2019 yılları arasındaki 33 yıllık zaman dilimini kapsamaktadır. Lisansüstü çalışmaların veri tabanında taranması ve tespiti, 2019 yılı temmuz/ağustos aylarında gerçekleştirildiği için, çalışma 2019 yılının temmuz/ağustos aylarıyla sınırlıdır. Ayrıca araştırma, erişim izni olan 272’si yüksek lisans, 78’i doktora olmak üzere toplam 350 lisansüstü çalışmanın verileriyle sınırlıdır. Din eğitimi; konusu ve sınırları oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu yüzden çalışma, “din eğitimi” başlığı ile sınırlandırılmış ve başlığında bu kavramın yer aldığı tezler çalışmada ele alınmıştır. Buna bağlı olarak Din Eğitimi Anabilim Dalı ve bunun dışındaki disiplinlerde, başlığında “din eğitimi” ifadesi geçen tezler, başlık ve içerik incelemesi yapılarak kapsama dâhil edilmiştir.

5. İLGİLİ LİTERATÜR

Türkiye’de din eğitimi ile ilgili çalışmalar üzerine yapılmış araştırmalardan söz etmek mümkündür. Yapılan araştırmaların bazılarında yer vermekle, bu çalışmanın alandaki ve literatürdeki yeri daha iyi anlaşılacaktır.

Usta (1984), yüksek lisans çalışmasında ilahiyat alanları ile beraber eğitim bilimlerini incelemiştir. Bu kapsamda yapılan lisansüstü çalışmalara ve doçentlik çalışmalarına yer vermiştir. Çalışma 1984 yılındaki verilerle sınırlıdır.

Yıldız ve Koçyiğit (2002), 1952-2002 yılları arasında ilahiyat fakültesi dergilerini, makale ve yazarlarına göre incelemiş, çalışmaların künye bilgilerini vermiştir. Lisansüstü çalışmalar ise araştırma kapsamına alınmamıştır.

Kaymakcan ve Ünsal (2004), 1952-2003 yılları arasında ilahiyat fakültesi dergilerindeki din eğitimi konulu makaleleri incelemiştir. Çalışmada 17 ilahiyat fakültesi dergisinde yayımlanan 192’si telif, 21’i çeviri olmak üzere toplamda 213 makalenin bibliyografik listesini ve anahtar kelimelere göre

⁹ “Tam Sayım” ile ilgili bilgi için bkz. SAÜ, 2014; Erkorkmaz, 2019.

¹⁰ Bu durumun benzer çalışmalarda da yer aldığı ve uygulandığı görülmektedir. Bununla ilgili çalışmalar için bkz. Acuner ve Türkan, 2016: 1334, 1336; Karadağ, 2009: 75, 77; Tufan, 2019: 110-130; Levent ve Kınık, 2017: 99-114; Özdem, 2015: 631-646; Bolat, 2016: 151-167.

indeksini oluşturmuştur. Ayrıca bibliyografik künyede verilen makalelerle ilgili bazı sayısal veriler sunmuş ve analitik değerlendirmelerde bulunmuştur. Yazarları unvan ve branşlarına göre tasnife de yer vermiştir. Çalışmada lisansüstü çalışmalarla ilgili herhangi bir bilgiye yer vermemiştir.

Nazıroğlu (2005), Türkiye’de 2005 yılına kadar din eğitimi alanında yapılan lisansüstü (222 yüksek lisans ve 46 doktora tezi) ve diğer bilimsel çalışmaların (587 makale, 413 bildiri, 193 kitap) bibliyografik künyelerini vermiştir. Bu bağlamda 1461 eseri tasnif etmiştir. Çalışma 2005 yılına kadar olan çalışmaları kapsamaktadır.

Öcal (2008), yaptığı din eğitimi literatür çalışmasında, Osmanlılarda din eğitimi ve Cumhuriyet Dönemi din eğitimi tarihi hakkında bilgi vermiştir. Daha sonra din eğitimi literatürünü, üniversite, akademisyen ve eserlere göre sınıflandırmış ve ayrıntılı içerik bilgisi sunmuştur. Çalışmada, lisansüstü tezlerin durumu, farklı açılardan ele alınması ve yapıldığı zaman itibarıyla sınırlıdır.

Kayadibi, Başkurt ve Furat (2008), 1923-2007 yılları arasında din eğitimi literatürünü inceleyen geniş kapsamlı bir çalışma ortaya koymuştur. Kitap, lisansüstü çalışma, makale ve bildiriler ile ilgili bibliyografik künye bilgilerini vermiştir. Çalışmayı tarama modeli nicel-betimsel türde gerçekleştirmiştir.

Tosun (2009), İlahiyat fakültelerinde din eğitimi disiplininin kuruluşu, gelişimi ve anabilim dalı olarak alanıyla ilgili teorik/pratik katkılarını ele almıştır. Bu kapsamda din eğitimi anabilim dalında yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerine yer vermiş, 1980 ile 2006 yılları arasında yapılan 216 yüksek lisans çalışması ile 1989-2003 tarihleri arasında yapılan 52 doktora çalışmasını konu odaklı incelemiştir.

Korkmaz (2010), 1996-2009 yılları arasında Kur’an Kurslarını konu alan lisansüstü çalışmaları, ele aldıkları problem, yöntem, değişken türleri, örneklem, veri toplama araçları, veri analiz teknikleri vb. yönden “betimsel analiz” yaklaşımıyla incelemiştir. Bu kapsamda 17 yüksek lisans, 3 doktora tezi olmak üzere toplam 20 lisansüstü çalışmayı ele almıştır. Araştırma sonucunda, Kur’an kursları ile ilgili yapılan tezlerde nicelik ve nitelik olarak önemli gelişmeler yaşandığını ortaya koymuştur. Çalışma, konu olarak Kur’an kursları, zaman olarak 1996-2009 yılı ile sınırlıdır.

Türkan (2015), din eğitimi alanında yapılan lisansüstü çalışmaları içerik ve yöntem açısından incelemiştir. Çalışmalarla ilgili konu ve yöntem dağılımlarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmada tarama modelini tercih etmiştir. Çalışmanın evrenini 955 lisansüstü çalışma (786 yüksek lisans, 169 doktora) olarak belirlemiştir. Evrenin tamamına ulaşmak istenildiğinden örneklem almamış ancak erişim izni olmayan tezlere ulaşamadığından, araştırmada 610 lisansüstü çalışmayı (504 yüksek lisans, 106 doktora) incelemiştir. Araştırmada, lisansüstü tezlerle ilgili yıl, metodoloji ve konu-içerik bilgisine ve analizlerine ayrıntılı yer vermiştir. Çalışma, tezlerin bulguları açısından 2014 yılı ile sınırlıdır.

Çoştı (2015), “1924-1949 Yılları Arasında Din Eğitime Yönelik Yayınlanan Eserlerin Değerlendirilmesi” adlı doktora çalışmasında, Türkiye’de 1924-1949 yılları arasında yayımlanan din eğitime yönelik çalışmaları şekil, içerik ve yöntem açısından içerik analizi ile incelemiştir. Bunun sonucunda 1924-1949 yılları arasında yayımlanan din eğitime yönelik 122 esere ulaşmıştır.

Acuner ve Türkan (2016), çalışmasında Türkiye’de din eğitimi alanında yapılan lisansüstü tezleri incelemiştir. Araştırmayla, din eğitimi alanında yapılan lisansüstü çalışmaların konu dağılımlarını tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırmayı nicel-betimsel bir türde gerçekleştirmiştir. Araştırmada 504 yüksek lisans, 106 doktora çalışması olmak üzere toplamda 610 çalışmayı incelemiştir. Sonuç olarak, din eğitimi tezlerinde konu olarak en fazla tercih edilen genel konu % 15,9 ile “din öğretimi programları”, en fazla tercih edilen din eğitimi çağdaş konusu ise % 56,7 ile “karakter ve değerler eğitimi” bulgusuna ulaşmıştır. Ancak bu çalışma, konu olarak din eğitimi alanında yapılan lisansüstü tezlerin konu yönelimleri, zaman olarak ise 2016 yılı ile sınırlıdır. Konu yönelimleri dışındaki diğer değişkenler ise çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Yorulmaz (2016), din eğitimi alanında yapılan lisansüstü tezleri tür, bitiş yılı, yapıldığı üniversite, konu ve yöntem açısından incelemiş ve danışman-doktora öğrencisi ilişkisini ortaya koyan bir “din eğitimcileri soy ağacı” hazırlamıştır. 1954-2015 yılları arasında 818 yüksek lisans, 190 doktora tezi olmak üzere toplamda 1008 lisansüstü tezi değerlendirmiştir. Bunun sonucunda en fazla lisansüstü tezin, 219 yüksek lisans ve 54 doktora tezi ile Marmara Üniversitesi’nde yapıldığını, doktora seviyesinde en fazla araştırılan konuların; ilköğretim-ortaöğretim DKAB dersi, DİB’e bağlı kuruluşlar, din görevlileri, bir düşünürün eğitim yaklaşımları ve Kur’an temelli olduğunu; en az araştırılan konuların ise okul öncesi-yükseköğretim seviyesinde din eğitimi, hadis merkezli, yaygın din eğitimi, medya, değerler eğitimi ve seçmeli din dersleri çalışmaları olduğunu tespit etmiştir. Yöntem olarak literatür taraması ve nicel yöntemlerin daha çok tercih edildiği bilgisine ulaşmıştır. Bu bulgulardan hareketle çalışma, 1954-2016 yılları arasındaki zaman dilimini kapsadığı için lisansüstü çalışmalarla ilgili son durum ve güncel sayısal veriler hakkında bilgi vermemektedir.

Güneş (2018a), 1925-2017 yılları arasında Türkiye’de ilahiyat fakülteleri dergilerindeki din eğitimi konulu makaleleri ele almıştır. Bu makaleleri doküman incelemesi ve içerik analizi yöntemiyle; sayısal dağılım, konu çeşitliliği, yöntem, farklı bilim dallarının katkısı, yazar sayıları ve yabancı dil açısından tahlil etmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, makalelerin daha çok kuramsal özellik taşıdığını, akademisyenler açısından ortak çalışmaların ve yabancı dilde yazılan makalelerin oldukça az olduğunu tespit etmiştir. Çalışmada din eğitimi konulu makalelere yer verilmiş, lisansüstü çalışmalar konu edinilmemiştir.

Güneş (2018b), 1953-2018 yılları arasında Türkiye’de ilahiyat fakültesi dergileri dışında yayımlanan dergilerdeki din eğitimi konulu makaleleri incelemiştir. Makaleleri, dergilere göre dağılım, niceliksel durum, farklı disiplinlere etki, yöntem, konu, yazar sayısı ve yabancı dil durumu açısından analiz etmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, makalelerin çoğunun kuramsal düzeyde çalışma olduğunu, ortak araştırmaların ve yabancı dilde yazılan makalelerin oran olarak düşük olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışma, literatür taraması sonucu ulaşılan din eğitimi alanında yapılan çalışmaları irdeleyen son araştırmadır. Kapsam gereği lisansüstü çalışmaları ve analizleri ele almamıştır.

Yukarıda belirtilen literatüre ait bilgilerle ilgili genel bir değerlendirme yapıldığında, bazı çalışmaların sadece din eğitimi ile ilgili makalelere yer verdiği, lisansüstü çalışmaları ele almadığı, bazılarının lisansüstü çalışmaları sınırlı düzeyde incelediği, sadece bibliyografik künyelere yer verdiği, bazılarının kapsam ve sınırlılık gereği farklı değişkenler açısından güncel bilgi ve analizleri yansıtmadığı görülmektedir. Dolayısıyla bu sınırlılıklardan hareketle araştırmının, lisansüstü çalışmaların son durumlarını farklı değişkenler açısından çok yönlü ele alması ve analiz etmesiyle, alandaki boşluğun doldurulmasına ve ilgili alanyazına katkı sağlaması beklenmektedir.

6. TÜRKİYE’DE YAPILAN DİN EĞİTİMİ BAŞLIKLİ YÜKSEK LİSANS VE DOKTORA TEZLERİNE AİT ANALİZLER

Çalışmada, 1986-2019 yılları arasında yapılan 350 lisansüstü tez incelenmiştir. Bu tezlerin program türü, yıl, yazarın cinsiyeti, dil, üniversite, konu, yöntem, enstitü, anabilim dalı ve danışman sayısına göre kategorik dağılımları verilmiş, bu değişkenler bağlamında analiz ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

6.1 Tezlerin Program Türü, Yıl ve Cinsiyete Göre Dağılım

Şekil 1: Tezlerin Program Türüne Göre Dağılımı

Araştırma sonucu ulaşılan verilere göre, Türkiye’de YÖK bünyesinde din eğitimi başlıklı, 328’i yüksek lisans, 87’si doktora olmak üzere toplam 415 lisansüstü çalışmanın yapıldığı tespit edilmiştir. Ancak şekil 1’de de görüldüğü gibi erişim izni olmayan tezlerle ulaşılamadığından toplam 350 lisansüstü çalışma incelenmiştir. Bunların % 78’si (n=272) yüksek lisans, % 22’si (n=78) de doktora tezidir.

Din eğitimi alanında yapılan lisansüstü tezlerle ilgili çalışmada Acuner ve Türkan, tezlerin % 83’ünü yüksek lisans, % 17’sini doktora tezlerinin oluşturduğunu tespit etmiştir (Acuner ve Türkan, 2016: 1334-1343; ayrıca bkz. Türkan, 2015: 32). Lisansüstü tezlerle ilgili araştırma yapan Yorulmaz da benzer bulgulara ulaşmıştır. Buna göre tezlerin % 81’i yüksek lisans, % 19’u doktora çalışmasıdır (Yorulmaz, 2016: 41-62). Aynı şekilde Tosun da buna yakın sonuçlar elde etmiştir (Tosun, 2009: 293-303). Kur’an kurslarını konu edinen lisansüstü tezlerle ilgili çalışma yapan Korkmaz ise konuyla ilgili yüksek lisans çalışmalarının % 85, doktora çalışmalarının ise % 15’lik bir orana sahip olduğunu ortaya koymuştur (Korkmaz, 2010: 151-176). Bu sonuçlar, araştırmamızın bulgularıyla kısmen uygunluk göstermektedir. Ancak 2010-2019 yılları arasında geçen sürede doktora tezlerinde de yaklaşık % 3 ile % 7 arasında bir artış yaşanmıştır. Bununla ilgili olarak son yıllarda doktora eğitime verilen önemin artışı, araştırmacıların din eğitimi alanında yüksek lisansla yetinmeyip bir üst eğitim olan doktora programıyla kendilerini geliştirmek istedikleri söylenebilir.

Tablo 1: Tezlerin Yıllara ve Program Türüne Göre Dağılımı

Yıl	Tez Program Türü				Toplam	
	Yüksek Lisans		Doktora		n	%
	n	%	%	%		
1986	1	0,4	-	-	1	0,3
1987	1	0,4	-	-	1	0,3
1988	-	-	-	-	-	-
1989	2	0,7	-	-	2	0,6
1990	1	0,4	-	-	1	0,3
1991	2	0,7	-	-	2	0,6
1992	2	0,7	2	2,6	4	1,1
1993	1	0,4	3	3,8	4	1,1
1994	1	0,4	1	1,3	2	0,6
1995	1	0,4	-	-	1	0,3
1996	3	1,1	2	2,6	5	1,4
1997	5	1,8	6	7,7	11	3,1
1998	2	0,7	2	2,6	4	1,1

1999	4	1,5	1	1,3	5	1,4
2000	3	1,1	-	-	3	0,9
2001	5	1,8	2	2,6	7	2,0
2002	13	4,8	1	1,3	14	4,0
2003	6	2,2	3	3,8	9	2,6
2004	7	2,6	3	3,8	10	2,9
2005	7	2,6	2	2,6	9	2,6
2006	16	5,9	3	3,8	19	5,4
2007	19	7,0	2	2,6	21	6,0
2008	17	6,3	1	1,3	18	5,1
2009	9	3,3	1	1,3	10	2,9
2010	21	7,7	4	5,1	25	7,1
2011	16	5,9	5	6,4	21	6,0
2012	14	5,1	5	6,4	19	5,4
2013	14	5,1	7	9,0	21	6,0
2014	11	4,0	4	5,1	15	4,3
2015	17	6,3	4	5,1	21	6,0
2016	12	4,4	2	2,6	14	4,0
2017	13	4,8	4	5,1	17	4,9
2018	15	5,5	3	3,8	18	5,1
2019	11	4,0	5	6,4	16	4,6
Toplam	272	100	78	100	350	100

Türkiye’de din eğitimi tarihi literatürüne bakıldığında, din eğitimi alanında yapılan ilk lisansüstü çalışmanın (doktora tezi) Turhan Yörükhan tarafından 1954 yılında hazırlanan “Şahsiyet Terbiyesinde Kültürün Rolü” adlı doktora tezi olduğu görülmektedir (Aşıkoğlu, 1994: 87; Tosun, 2009: 298). Ancak “İslam’da Eğitimin Temeli Olarak Sevgi” adlı doktora tezi ile doğrudan din eğitimi alanında ilk çalışma yapan Beyza Bilgin’dir. Bilgin, “Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri” adlı doçentlik, “Eğitim Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi” adlı profesörlük çalışmasını da aynı alanda gerçekleştirmiştir (Tosun, 2015: 298-300; Kızılabdullah, 2009: 308, 310; ayrıca bkz. Aşıkoğlu, 1994; Tosun, 2009; Cebeci, 2015). Bu çalışmalar, 1980 yılında Din Eğitimi Anabilim Dalı’nın kurulmasını hızlandırmıştır. Kuruluşuyla birlikte açılan yüksek lisans ve doktora programlarının bilimsel araştırma paradigmalarına dayalı olarak yürütülmesi anlayışı, süreç içerisinde nicelik ve nitelik olarak gelişim göstermiştir (Kızılabdullah, 2009: 309; Aşıkoğlu, 1994: 85-91; Tosun, 2009: 293-303; Ayhan, 2014: 215-248, 432-456; Altaş ve Arıcı, 2014: 48-79; Okumuşlar, 2017: 59-84; Köylü, 2018: 15-47). Bu bağlamda din eğitimi başlıklı lisansüstü çalışmaların yıllara göre tür dağılımını ortaya koyan tablo 1 incelendiğinde, 1988 yılında yüksek lisans, 1986-1991 yılları arası ve 2000 yılında doktora çalışması tamamlanmamıştır. Bu yılların dışında her yıl lisansüstü çalışmaların tamamlandığı görülmektedir. 1986-2019 yılları arasındaki 33 yıllık periyotta yıllık yüksek lisans tez ortalaması 8,2; doktora tez ortalaması 2,4 olmak üzere toplam ortalama 10,6’dır. YÖK tez veri tabanında erişim izni olmadığı için ulaşılamayan çalışmalar da kapsama dâhil edildiğinde¹¹ bu oran fazla değişikliğe uğramamaktadır.

¹¹ Konu, 1986-2019 yılları arasındaki erişim izni olmadığı için ulaşılamayan lisansüstü çalışmalarla birlikte değerlendirildiğinde yıllık yüksek lisans tez ortalaması 9,9; doktora tez ortalaması 2,6 olmak üzere toplam ortalama 12,5’dir.

Tezler, program türlerine ve yıllara göre zaman dilimi olarak ayrı ayrı değerlendirildiğinde, 1986-1996 yılları arasındaki ilk 10 yıllık zaman diliminde 15 yüksek lisans, 8 doktora tezi tamamlanmış olup, bu dönemde yıllık yüksek lisans tez ortalaması 1,5; doktora tez ortalaması 0,8'dir. 1997-2007 arasındaki ikinci 10 yıllık zaman diliminde 87 yüksek lisans, 25 doktora tezi tamamlanmış olup, bu dönemde yıllık yüksek lisans tez ortalaması 8,7; doktora tez ortalaması 2,5'dir. 2008-2019 yıllarını kapsayan son periyotta ise 170 yüksek lisans, 45 doktora tezi tamamlanmıştır. Bu dönemde yıllık yüksek lisans tez ortalaması 15,5; doktora tez ortalaması da 4,1'dir.

Araştırmanın 1986-2019 yılları arasını kapsayan toplam 33 yıllık zaman diliminde çalışmalar, ilk 10 yılda sayısal olarak başlangıç aşamasındayken, ikinci 10 yılda nicelik ve konu çeşitliliği açısından artmaya başlamıştır. Ancak bu periyotta yer alan 1997-2002 yılları arasında yapılan lisansüstü çalışmalarda niceliksel bir azalma yaşanmıştır. Bu durumun, 28 Şubat sürecinin ilahiyat fakülteleri ve akademisyenler üzerindeki etkisinden kaynaklandığı söylenebilir (Yorulmaz, 2016: 47). Son periyotta ise hem nicelik hem de nitelik yönünden belirgin bir ivme kazanılmıştır. Bu durum, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında yapılan lisansüstü çalışmalara da yansımış, din psikolojisi, din sosyolojisi, din felsefesi ve dinler tarihi alanları içerisinde din eğitimi, nicelik olarak en fazla tez yapılan alan olmuştur (Erünsal vd., 2017: 23-364; YÖK, 2019). Son yıllarda İlahiyat ve İslami ilimler Fakülteleri ile akademisyen sayılarındaki niceliksel artışın, yapılan lisans üstü çalışmaların yıllık ortalamalarına da yansıdığı görülmektedir (Erünsal vd., 2017; YÖK, 2019; Krş. Güneş, 2018a: 1548). Yorulmaz'ın 1954-2015 yılları arasında din eğitimi alanında yapılmış lisansüstü tezlerle ilgili çalışmasında da benzer sonuçlara ulaşılmış, 1982 yılından itibaren yapılan tezlerde bir artış yaşandığı ortaya konulmuştur (Yorulmaz, 2016: 46, 47). 1996-2009 yılları arasındaki tezler üzerine yapılan bir araştırma sonucunda da yılların artmasıyla tezlerin sayılarında bir artış yaşanmıştır (Korkmaz, 2010: 155).

Ayrıca çalışmalar incelendiğinde, din eğitimi başlıklı ilk yapılan yüksek lisans tezleri, Mustafa Naci Kula tarafından 1986 yılında tamamlanan "Ergenlerde Kimlik Bunalımı ve Din Eğitiminin Etkisi" ve M. Akif Kılavuz tarafından 1987 yılında tamamlanan "Muallim Cevdet'in Din Eğitimi ve Kurumları İle İlgili Görüşleri" adlı çalışmalar, ilk doktora tezleri ise Nevzat Yaşar Aşıkoğlu tarafından 1992 yılında tamamlanan "F. Almanya'daki Türk Çocuklarının Temel Eğitiminde Din Eğitiminin Yeri ve Bavyera ile Baden-Württemberg Eyaletlerinde Mukayeseli Bir Alan Araştırması" ve Mehmet Emin Ay tarafından aynı yıl tamamlanan "Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükafat ve Ceza" adlı çalışmalardır (YÖK, 2019). Din eğitimi çalışmalarının 2019 yılı itibarıyla 33 yıllık bir zaman diliminde konu/içerik ve yöntem olarak interdisipliner bir paradigma düzleminde gelişim gösterdiği söylenebilir. Bu gelişim ve dönüşümde, din eğitimi alanının kapsam olarak geniş bir problematik alana sahip olmasının etkisi olduğu da ifade edilebilir (Krş. Güneş, 2018a: 1548; Acuner ve Türkan, 2016: 1334-1343; Yorulmaz, 2016: 41-62).

Şekil 2: Tezi Yapan Araştırmacının Cinsiyetine Göre Tezlerin Dağılımı

Tablo 2: Tezi Yapan Araştırmacının Cinsiyetine ve Tezlerin Program Türüne Göre Dağılımı

Cinsiyet	Tez Program Türü					
	Y. Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Kadın	123	45,2	23	29,5	146	41,7
Erkek	149	54,8	55	70,5	204	58,3
Toplam	272	100	78	100	350	100

Şekil 2 ve tablo 2 birlikte değerlendirildiğinde görüldüğü üzere, çalışmada ele alınan tezlerin yaklaşık % 42’sinin kadın (n=146), % 58’inin erkek (n=204) araştırmacılar tarafından yapıldığı görülmektedir. Çalışmalar program türüne göre analiz edildiğinde, din eğitimi başlıklı lisansüstü çalışmalarda, 123 kadın (% 45,2) ve 149 erkeğin (% 54,8) yüksek lisans eğitimini tamamladığı görülmektedir. Doktorada ise bu sayı ve oran düşmüş, ancak 23 kadın (% 29,5) ve 55 erkeğin (% 70,5) doktora eğitimini tamamladığı anlaşılmaktadır. Yüksek lisans ve doktora tezlerinde erkek araştırmacıların kadınlara göre biraz daha fazla çalışma yaptıkları söylenebilir. Ancak son yıllara doğru lisansüstü eğitim yapan kadınlarda nicelik olarak erkeklere göre daha fazla artış yaşandığı görülmektedir.

Lisansüstü çalışmalar yıl ve cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde, 1986-1996 yılları arasını kapsayan ilk 10 yılda, din eğitimi başlıklı çalışmalarda kadınların lisansüstü tez sayısı 1 (yüksek lisans) ¹² iken erkeklerin tez sayısı 14 yüksek lisans, 8 doktora olmak üzere toplam 22’dir. 1997-2007 yılları arasını kapsayan ikinci 10 yıldaki çalışmalarda, kadınların tez sayısı 29 yüksek lisans, 8 doktora olmak üzere toplam 37; erkeklerin tez sayısı 58 yüksek lisans, 17 doktora olmak üzere toplam 75’dir. 2008-2019 yıllarını kapsayan son periyotta ise, kadınların çalışmaları büyük bir ivme kazanmış ve 89 yüksek lisans, 15 doktora olmak üzere toplamda 104’e yükselmiştir. Erkeklerin ise artış oranı önceki dönemlerden çok farklı olmamakla beraber yüksek lisans 81, doktora ise 30 olmak üzere toplamda 111’a ulaşmıştır. Kadınların yaptığı lisansüstü çalışmalarında son periyot ile öncekiler arasında yüksek lisans çalışmalarında % 0,3 (1986-1996) ve % 10,7’den (1997-2007) % 32,7’ye (2008-2019); doktorada % 0 (1986-1996) ve % 10,3’den (1997-2007) % 19,2’ye (2008-2019), genel toplamda % 0,3 (1986-1996) ve % 10,6’dan (1997-2007) % 29,7’ye (2008-2019) doğru yaklaşık üç ile doksan kat arasında bir artış yaşandığı görülmektedir. Erkeklerdeki son periyot ile öncekiler arasındaki dağılım ise yüksek lisans çalışmalarında % 5,1 (1986-1996) ve % 23,6’dan (1997-2007) % 29,4’e (2008-2019), doktorada % 10,3 (1986-1996) ve % 21,8’den (1997-2007) % 38,4’e (2008-2019), genel toplamda ise % 6,3 (1986-1996) ve % 21,7’den (1997-2007) % 31,4’e yükselmiştir (2008-2019).

Kadınlar ve erkeklerin çalışmalarında ilk ve son zaman dilimi arasında ciddi bir farklılaşma olduğu, sonuç olarak kadınların erkeklere oranla yaptığı çalışmalarda, çok daha fazla bir artış ve değişimin yaşandığı görülmektedir.

Bununla ilgili olarak, lisansüstü çalışmaların yapıldığı ilk yıllarda, dönemin şartları gereği erkeklerin daha çok akademik çalışmaların içinde olduğu, kadınların geri planda kaldığı; her ilde en az bir üniversitenin olduğu günümüzde ise bilimsel ve teknolojik gelişmelerle birlikte ulaşım, iletişim, kütüphane, kaynak, kadro ve istihdam imkânlarının olgunlaşmasıyla kadınların da akademik hayatın ve çalışmaların merkezinde yer aldığı söylenebilir. Bu durum, son yıllarda lisansüstü çalışmalardaki cinsiyete göre yapılan dağılımı da etkilemiş ve kadınların lehine bir gelişim göstermiştir.

¹² 1986-1996 yılları arasında kadın araştırmacılara ait herhangi bir doktora tezine ulaşılammıştır (Bkz. YÖK, 2019).

Şekil 3: Tezlerin Dile Göre Dağılımı

Tablo 3: Tezlerin Dil ve Program Türüne Göre Dağılımı

Tez Dili	Tez Program Türü				Toplam	
	Y.Lisans		Doktora			
	n	%	n	%	n	%
Türkçe	271	99,6	77	98,7	348	99,4
İngilizce	1	0,4	1	1,3	2	0,6
Toplam	272	100	78	100	350	100

Şekil 3 ve tablo 3 incelendiğinde, araştırmaya dâhil edilen din eğitimi başlıklı lisansüstü çalışmaların sadece 2 tanesi yabancı dilde (% 0,6) yazılmıştır. Bunlar tez program türüne göre değerlendirildiğinde, 1 yüksek lisans¹³ ve 1 doktora¹⁴ olmak üzere 2 lisansüstü çalışmanın İngilizce olarak hazırlandığı görülmektedir. Tezlerde temel yazım dilinin Türkçe olduğu, yabancı dilin ise çok az tercih edildiği anlaşılmaktadır. Yabancı dil olarak da İngilizce ön plana çıkmaktadır. Buna göre yabancı dilde İngilizce olarak hazırlan çalışmalar oran olarak da yaklaşık % 1 e tekabül etmektedir. Böyle bir durumun ortaya çıkmasında, yabancı dilde tez hazırlamanın bazı zorluklarının olması, tezi hazırlayan araştırmacıların yabancı dil bilme ve yabancı dilde tez hazırlamanın zorunlu olmaması gibi sebeplerin etkili olduğu söylenebilir (Bkz. Güneş, 2011b: 197, 198).

Karşılaştırma yapabilmek için konu, makaleler açısından ele alındığında ve din eğitimi makalelerinin yabancı dilde yayımlanma durumuna bakıldığında ise, 1925-2017 yılları arasında kapsayan bir çalışmada, ilahiyat fakültesi dergilerinde yayımlanan din eğitimi makaleleri incelenmiş ve makalelerin yabancı dilde yayımlanma oranının yaklaşık % 2 olduğu tespit edilmiştir. Bunların 7'si Almanca, 4'ü İngilizce, 1'i de Arapça olarak neşredilmiştir (Güneş, 2018a: 1557, 1558). 1953-2018 yıllarını kapsayan benzer bir araştırmada da ilahiyat fakültesi dergileri dışında yayımlanan din eğitimi makaleleri ele alınmış ve makalelerin yabancı dilde yayımlanma oranının yaklaşık % 2'ye karşılık geldiği belirlenmiştir. Bu çalışmaların 15'i İngilizce, 1'i ise Almanca yayımlanmıştır. Bulgulara göre

¹³ Yabancı dilde hazırlanan yüksek lisans çalışması: Zhansaya Badagulova tarafından 2017 yılında, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yrd. Doç. Dr. Mahmut Zengin'in danışmanlığında hazırlanan, "Religion, Religious Institutions and Religious Education in Kazakhstan (Kazakistan'da Din, Dini Kurumlar ve Din Eğitimi)" başlıklı tez.

¹⁴ Yabancı dilde hazırlanan doktora çalışması: Tuğba Gürçel tarafından 2013 yılında, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Anabilim Dalı'nda, Yrd. Doç. Dr. Ioannis N. Grigoriadis danışmanlığında hazırlanan "Religious Education as an Indicator of State-Religion Relations Within the Scope of Europeanization Theories: Case Studies of Turkey and Poland (Din-Devlet İlişkilerinin Göstergesi Olarak Din Eğitiminin Avrupalılaştırma Teorileri İle İncelenmesi: Türkiye ve Polonya Örnekleri)" başlıklı tez.

akademisyenlerin makalelerde yabancı dile yönelmedikleri ortaya çıkmaktadır (Güneş, 2018b: 197, 198).

Genel olarak değerlendirildiğinde, Güneş’in 2018 yılında yaptığı iki farklı çalışmada, ilahiyat fakültesi ve bunların dışındaki dergilerde yayımlanan din eğitimi makaleleri incelenmiş ve iki çalışmada da yabancı dilde yayımlanma oranının yaklaşık % 2 olduğu tespit edilmiştir. Bunlar İngilizce, Almanca ve Arapça’dır (Güneş, 2018a: 1557, 1558; Güneş, 2018b: 197, 198). Bu sonuçlar ile yaptığımız çalışma karşılaştırıldığında, din eğitimi alanında hazırlanan lisansüstü tez ve makale düzeyindeki çalışmalarda yabancı dilin tercih edilmediği görülmektedir. Bu sonuçlar ile çalışmamızın bulgularının örtüştüğü söylenebilir.

Günümüzde mevcut olan dil sorununu, Türkiye’deki akademisyenlerin yarıdan fazlası yaşamaktadır (Tok ve Gönülal, 2016: 142-161; Güneş, 2018a: 1558). Dolayısıyla lisansüstü çalışmalar için güçlü akademik dil yeterliği önemlidir. Bu yeterliğin geliştirilmesi ve bu alandaki sorunların en aza indirgenebilmesi için bireysel ve kurumsal inovatif yaklaşımlarla süreç desteklenmelidir (Güneş, 2018a: 1558).

Yabancı dilde yapılan çalışmalar ile hem tezlerin uluslararası standartlara taşınmasına hem de ele aldığı temel problemlerin metodolojisiyle birlikte uluslararası akademik platformlarda tartışılabilmesine katkı sağlanmış olunacaktır. Böylece din eğitimi literatürünün de nicelik ve nitelik açısından daha zengin hale gelmesine zemin hazırlanabilir.

Bununla birlikte diğer ülkelerde yabancı dilde yapılan din eğitimiyle ilgili çalışmalarının, Türkiye’deki çalışmalarla mukayeseli olarak ele alınması, güçlü bir yabancı dil becerisini de beraberinde getirecektir. Böylece uluslararası nitelikte farklı dillerde yapılan çalışmalardan daha fazla faydalanılabilecektir (Güneş, 2018b: 198).

6.2. Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Tablo 4: Tezlerin Üniversitelere ve Program Türüne Göre Dağılımı

Üniversite	Tez Program Türü				Toplam	
	Yüksek Lisans		Doktora			
	n	%	%	%	n	%
Ankara Ü.	24	8,8	11	14,1	35	10,0
Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.	1	0,4	-	-	1	0,3
Atatürk Ü.	8	2,9	2	2,6	10	2,9
Ağrı İbrahim Çeçen Ü.	3	1,1	-	-	3	0,9
Bayburt Ü.	1	0,4	-	-	1	0,3
Bursa Uludağ Ü.	1	0,4	1	1,3	2	0,6
Cumhuriyet Ü. ¹⁵	14	5,1	1	1,3	15	4,3
Çanakkale Onsekiz Mart Ü.	6	2,2	-	-	6	1,7
Çukurova Ü.	5	1,8	1	1,3	6	1,7
Dicle Ü.		-	1	1,3	1	0,3
Dokuz Eylül Ü.	9	3,3	7	9,0	16	4,6
Erciyes Ü.	5	1,8	1	1,3	6	1,7
Fırat Ü.	2	0,7	-	-	2	0,6
Gaziantep Ü.	1	0,4	-	-	1	0,3
Harran Ü.	1	0,4	-	-	1	0,3
Hitit Ü.	4	1,5	1	1,3	5	1,4

¹⁵ “Cumhuriyet Üniversitesinin ismi, 2018 yılında TBMM Milli Eğitim Komisyonunda kabul edilen Yüksek Öğretim Kanunu ile Bazı Kanun ve KHK’lerde Değişiklik Yapan Kanun Tasarısı sonucu Sivas Cumhuriyet Üniversitesi olarak değiştirildiği” (Büyük Sivas, 2019), için çalışmada, iki üniversiteye ait bulgular ayrı ayrı verilmiş ancak birlikte değerlendirilmiştir

İhsan Doğramacı Bilkent Ü.	-	-	1	1,3	1	0,3
İnönü Ü.	2	0,7	-	-	2	0,6
İstanbul Ü.	7	2,6	2	2,6	9	2,6
İzmir Kâtip Çelebi Ü.	1	0,4	-	-	1	0,3
Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü.	2	0,7	-	-	2	0,6
Kastamonu Ü.	1	0,4	-	-	1	0,3
Maltepe Ü.	1	0,4	-	-	1	0,3
Marmara Ü.	68	25,0	27	34,6	95	27,1
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Ü.	1	0,4	-	-	1	0,3
Necmettin Erbakan Ü.	8	2,9	5	6,4	13	3,7
Ondokuz Mayıs Ü.	8	2,9	4	5,1	12	3,4
Recep Tayyip Erdoğan Ü. ¹⁶	2	0,7	-	-	2	0,6
Rize Ü.	2	0,7	-	-	2	0,6
Sakarya Ü.	18	6,6	-	-	18	5,1
Selçuk Ü. ¹⁷	25	9,2	8	10,3	33	9,4
Sivas Cumhuriyet Ü.	1	0,4	-	-	1	0,3
Süleyman Demirel Ü.	11	4,0	-	-	11	3,1
Tokat Gaziosmanpaşa Ü.	1	0,4	-	-	1	0,3
Trakya Ü.	1	0,4	-	-	1	0,3
Uludağ Ü. ¹⁸	20	7,4	5	6,4	25	7,1
Van Yüzüncü Yıl Ü.	7	2,6	-	-	7	2,0
Toplam	272	100	78	100	350	100

Tablo 4'ün verilerine göre, 1986 yılından günümüze kadar kesintisiz olarak tamamlanan din eğitimi başlıklı lisansüstü çalışma en çok Marmara Üniversitesi bünyesinde yapılmıştır. Buna göre, Marmara Üniversitesi'nde 68 yüksek lisans, 27 doktora tezi olmak üzere toplam 95 lisansüstü çalışma (% 27,1) tamamlanmıştır. Bu üniversiteyi 33 yüksek lisans, 13 doktora tezi olmak üzere toplam 46 lisansüstü çalışma (% 13,1) ile Selçuk/Necmettin Erbakan Üniversitesi; 24 yüksek lisans, 11 doktora tezi olmak üzere toplam 35 lisansüstü çalışma (% 10) ile Ankara Üniversitesi takip etmektedir. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (% 0,3), Bayburt Üniversitesi (% 0,3), Dicle Üniversitesi (% 0,3), Gaziantep Üniversitesi (% 0,3), Harran Üniversitesi (% 0,3), İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi (% 0,3), İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (% 0,3), Kastamonu Üniversitesi (% 0,3), Maltepe Üniversitesi (% 0,3), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (% 0,3), Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (% 0,3) ve Trakya

¹⁶ "Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 17 Mart 2006 tarih ve 26111 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 15 yeni üniversite kurulmasına ilişkin 5467 sayılı Kanunla Rize Üniversitesi adıyla kurulmuş olup, 11 Nisan 2012 tarih ve 28261 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren İlköğretim ve Eğitim Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'la Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi adını almıştır." (RTEÜ, 2019). Bu yüzden çalışmada, iki üniversiteye ait bulgular ayrı ayrı verilmiş ama birlikte değerlendirilmiştir.

¹⁷ "Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 11.04.2012 tarih ve 28261 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 6287'nolu Kanunun 20. maddesinin yürürlüğe girmesiyle Necmettin Erbakan Üniversitesi'nin kurulmasıyla birlikte bu üniversiteye bağlanmıştır" (NEÜ, 2019). Bu yüzden çalışmada iki üniversitenin bulguları ayrı ayrı verilmiş ancak birlikte değerlendirilmiştir.

¹⁸ "Uludağ Üniversitesinin ismi, 18.05.2018 tarih ve 30425 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 7141 sayılı "Yükseköğretim Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile Bursa Uludağ Üniversitesi'ne dönüştüğü" (UÜ, 2019) için çalışmada, iki üniversiteye ait bulgular ayrı ayrı verilmiş ama birlikte değerlendirilmiştir.

Üniversitesi’nin (% 0,3) ise sadece 1 tezle en son sırada yer aldığı görülmektedir. Ulaşılan bu verilerden din eğitimi başlıklı lisansüstü çalışmaların, Türkiye’nin merkezi ve büyük üniversitelerinde daha fazla yapılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Buna göre lisansüstü çalışmalarda sırayla Marmara, Selçuk/Necmettin Erbakan, Ankara Üniversitesi ön plana çıkmaktadır. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Bayburt Üniversitesi, Dicle Üniversitesi, Gaziantep Üniversitesi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Kastamonu Üniversitesi, Maltepe Üniversitesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi ve Trakya Üniversitesi ise bünyesinde en az çalışma yapılan üniversitelerdir. Bununla ilgili olarak; Marmara, Selçuk/Necmettin Erbakan, Ankara Üniversitelerinin köklü bir geçmişe, akademik birikim, deneyim ve kültüre sahip olması, akademisyen kadrosunun çeşitli ve yeterli olması, uzun süredir lisansüstü programlarının var olması, bu üniversitelerin bulundukları şehrin imkânları ile öğrencilerin bu fakülteleri daha çok tercih etmesi gibi sebeplerin bunda etkili olduğu söylenebilir. Buna mukabil nicelik olarak en alt sıralarda yer alan üniversitelerin ise, genellikle yeni açılan ve lisansüstü eğitime yeni başlayan üniversiteler olmaları, akademik kadronun azlığı, üniversitenin/fakültenin bulunduğu ilin şartları ve bunun sonucunda öğrencilerin tercih etmemesi gibi sebeplerin etkilediği düşünülebilir.

Son yıllarda ilahiyat fakültelerindeki niceliksel artış ile birlikte enstitüler bünyesinde açılan yüksek lisans ve doktora programları ile üniversiteler arasındaki sayısal oranların değişmesi muhtemeldir.

2015 yılında Türkan’ın, 2016 yılında Acuner ve Türkan ile Yorulmaz’ın din eğitimi alanındaki lisansüstü tezler üzerine yaptığı çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmış ve Marmara Üniversitesi ilk sırada yer almıştır (Türkan, 2015: 34, 35; Acuner ve Türkan, 2016: 1334-1343; Yorulmaz, 2016: 41-62). Bu çalışma ile aradan geçen 3 yıldan sonra sonuçlarda fazla bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Aynı şekilde Acuner ve Türkan ile Yorulmaz’ın yaptığı araştırmada tez yapılan üniversiteler içerisinde Marmara’dan sonra Selçuk/Necmettin Erbakan ve Ankara Üniversitesi ön plana çıkmaktadır (Acuner ve Türkan, 2016: 1334-1343; Yorulmaz, 2016: 41-62). Korkmaz’ın çalışmasında ise Selçuk Üniversitesi ön plana çıkmaktadır (Korkmaz, 2010: 151-176). Buna göre Kur’an kursları konulu lisansüstü tezler en fazla Selçuk Üniversitesinde yapılmıştır. Bu farklılığın, çalışmada spesifik bir konunun incelenmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Konu, mukayese açısından din eğitimi ile ilgili yapılan makaleler çerçevesinde değerlendirildiğinde; Güneş Türkiye’de ilahiyat fakültelerindeki din eğitimi konulu makalelerin analizi ile ilgili yaptığı çalışmasında, en fazla çalışmanın Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisinde yayımlandığını ortaya koymaktadır (Güneş, 2018a: 1537-1561). Kaymakcan ve Ünsal da çalışmasında buna yakın sonuçlara ulaşmıştır (Kaymakcan ve Ünsal, 2004: 51-76). Bunun sebebiyle ilgili olarak ise Ankara Üniversitesi’nin en eski ilahiyat fakültesi dergisine sahip olmasının, günümüze kadar kesintiye uğramaması ve çalışma alanı din eğitimi olmayan farklı alanlardan birçok akademisyenin makalelerinin burada yayımlanmış olmasından (Bkz. Güneş, 2018a: 1552) söz edilebilir.

6.3. Tezlerin Konularına Göre Dağılımı

Tablo 5: Tezlerin Konularına ve Program Türüne Göre Dağılımı

Tez Konusu	Tez Program Türü					
	Y. Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Örgün Din Eğitimi	71	26,1	22	28,2	93	26,6
Yaygın Din Eğitimi	40	14,7	14	17,9	54	15,4
Hem Örgün Hem Yaygın Din Eğitimi	25	9,2	10	12,8	35	10,0
İnformal Din Eğitimi	31	11,4	4	5,1	35	10,0
Kişi / Eser İnceleme	30	11,0	3	3,8	33	9,4
Kuramsal	37	13,6	15	19,2	52	14,9
Kur'an / Hadis Temelli	38	14,0	10	12,8	48	13,7
Toplam	272	100	78	100	350	100

Din eğitimi başlıklı lisansüstü çalışmalar genel olarak; örgün din eğitimi, yaygın din eğitimi, örgün ve yaygın din eğitimi ve diğer başlıklar altında sınıflandırılabilir. “Diğer” kategorisine giren başlıklar altında da informal din eğitimi, Kur'an ve hadis temelli çalışmalar, kuramsal çalışmalar, kişi ve eser inceleme çalışmaları şeklinde tasnif yapılabilir. Bu süreçte bazı çalışmaların birden fazla konu başlığıyla ilgili olduğu anlaşılmış, ancak bunlar en fazla ilgili olduğu konu başlığı altında tanımlanmıştır. Tablo 5'te görüldüğü gibi lisansüstü çalışmalar, belirtilen konular altında kategorize edilerek analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir. Aynı şekilde Tosun, Türkan, Yorulmaz, Acuner ve Türkan çalışmalarında, din eğitimi konulu lisansüstü tezleri (Tosun, 2009: 293-303; Türkan, 2015; Yorulmaz, 2016: 41-62; Acuner ve Türkan, 2016: 1334-1343); Güneş de yaptığı din eğitimi konulu iki farklı çalışmada, makaleleri benzer konulara göre gruplandırmıştır (Güneş, 2018a: 1537-1561; Güneş, 2018b: 175-200). Kaymakcan ve Ünsal, ilahiyat fakültesi dergilerinde yayımlanan din eğitimi makaleleriyle ilgili araştırmasında bu şekilde bir konu sınıflamasına yer vermemiştir (Kaymakcan ve Ünsal, 2004: 51-76).

Buna göre, din eğitimi başlıklı lisansüstü tezler konu dağılımına göre en çok örgün din eğitimi (n=93, % 26,6) kapsamında yapılmıştır. Bundan sonra sırayla yaygın din eğitimi (n=54, % 15,4), kuramsal çalışmalar (n=52, % 14,9), Kur'an ve hadis temelli çalışmalar (n=48, % 13,7), örgün ve yaygın din eğitimi (n=35, % 10), informal din eğitimi (n=35, % 10) ve kişi/eser inceleme çalışmalarının (n=33, % 9,4) geldiği görülmektedir. Bu yapılan analizler sonucu “diğer” konulu çalışmaların (n=168, % 48) kuramsal çalışmalar, Kur'an ve hadis temelli çalışmalar, informal din eğitimi ve kişi/eser inceleme çalışmaları olarak belirlendiği görülmektedir.

Tablo 5'te tezlerin konu ve program türlerine göre dağılımına bakıldığında, yüksek lisans tezlerinin % 26,1'i (n=71), doktora tezlerinin % 28,2'si (n=22) örgün din eğitime yöneliktir. Bununla birlikte yüksek lisansta % 14,7 (n=40), doktora % 17,9'luk oranla (n=14) yaygın din eğitimi 2. sırada; yüksek lisansta % 13,6 (n=37), doktora % 19,2'lik bir oranla (n=15) kuramsal çalışmalar 3. sıradadır.

Bunu % 14 (n=38) yüksek lisans, % 12,8 (n=10) doktora tezleri ile Kur’an ve hadis temelli çalışmalar;¹⁹ % 9,2 (n=25) yüksek lisans, % 12,8 (n=10) doktora tezleri ile hem örgün hem yaygın din eğitimi; % 11,4 (n=31) yüksek lisans, % 5,1 (n=4) doktora tezleri ile informal din eğitimi ve % 11 (n=30) yüksek lisans²⁰, %3,8 (n=3) doktora tezleri ile de kişi/eser inceleme çalışmaları takip etmektedir.

Örgün din eğitimi, yaygın din eğitimi, hem örgün hem yaygın din eğitimi, informal din eğitimi, şahıs/eser, Kur’an ve Hadis merkezli ve kuramsal çalışmaları ele alan temel konu alanlarının her biri alt konu alanlarına da ayrılmaktadır. Bunların içerisinde örgün din eğitimi en fazla alt konuya sahip olan alandır. Milli Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurumu merkezli tezlerin en fazla oranı teşkil ettiği bu alanda, okul öncesi/anaokulu, ilk ve ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri, seçmeli din dersleri, imam hatip liseleri/imam hatip lisesi meslek dersleri, programlar, yöntem, teknik, model, materyal, eğitsel oyunlar, çocukluk, ergenlik/gençlik dönemi, engelli bireyler, öğretmen yetiştirme ve ilahiyat fakülteleri ile ilgili tartışmalar önemli konular arasındadır. En çok lisansüstü çalışmanın yapıldığı konu alanlarından bir diğeri ise yaygın din eğitimidir. Diyanet İşleri Başkanlığı merkezli çalışmaların yoğunluk gösterdiği bu alanda; camiler, Kur’an kursları, yaz Kur’an kursları, 4-6 yaş grubu Kur’an Kursları, ihtiyaç odaklı Kur’an kursları, müfredat programı, yöntem/teknik, öğretim teknolojileri, müftüler, imam hatipler, müezzinler, mesleki yeterlik, hutbe, vaaz, dini yayınlar, din hizmetleri, aile irşat ve rehberlik büroları/hizmetleri, sosyal sorumluluk projeleri, çocukluk dönemi din eğitimi, yetişkin din eğitimi ve kadınların eğitimi önemli konulardandır. Kuramsal çalışmalarda; din eğitiminin psikolojik ve sosyal temelleri, estetik boyut, kişilik gelişimi, yabancılaşma, cinsel gelişim, ahlaki gelişim, duygusal gelişim, stres, aşağılık kompleksi, kimlik gelişimi, bağlanma kavramı, insanın kendini tanıması, çokkültürlülük, çoğulculuk, modernleşme, inanç gelişim teorisi, sosyal kognitif teorisi, bilişsel gelişim kuramı ve duyuş-biliş ilişkisi/duyuşsal boyut konuları, Kur’an ve hadis temelli çalışmalarda; Mearic, Zümer, Yusuf, Enbiya, Furkan, Mücadele²¹, Mutaaffifin, Mü’minün, Rahman, Rum, Hud, Haşr, Vakı’a, Müddesir, Kâf, Kehf, Münafikûn ve Yasin sureleri, nefis, zulüm, iftira, tâbi olma, takva, cehennem, felah, baba, hak ve batıl, sevgi, emri bil maruf ve nehyi anil münker, şirk ve şükür kavramları, tartışma yöntemi, Kur’an’da aydın kişi, Hz. Musa kıssası, Karun Kıssası, azap, tehdit ve itap ayetleri, Kur’an-ı Kerim’in isimleri, Hz. Meryem’in terbiyesi, Muvatta hadisleri ışığında ailede din eğitimi, hadislerdeki kıssalar ve âdâb-ı muâşeret açısından din eğitime göre Kur’an-ı Kerim’de Hz. Peygamber sahabe ilişkisi konuları, informal din eğitiminde; aile, anne-baba, çocuk, aile akraba ilişkileri, internet, sosyal medya, sinema, TV, sihir ve büyü içerikli filmler²², basın, dini yayınlar, hurafe, batıl inanç, hac, sosyo-kültürel çevre, ahilik, mükâfat ve ceza konuları, örgün ve yaygın din eğitiminde; örgün ve yaygın din eğitimi arasındaki ilişki, örgün ve yaygın din eğitimi kurumları, yabancı ülkelerde

¹⁹ Tosun’un 1980-2006 yılları arasında din eğitimi anabilim dalında yapılan lisansüstü tezler üzerine yaptığı çalışmada, Kuran ve sure merkezli din eğitimi çalışmalarının oranı yüksek lisans tezlerinde %7-8 iken, doktora tezlerinde ise % 1’in altındadır (Tosun, 2009: 300). Bu oran çalışmamızdaki oranlarla örtüşmemektedir. Buna göre son yıllarda Kur’an/sure ve hadislerde din eğitimi konularında yapılan tezlerde yoğunlaşma yaşanmıştır.

²⁰ 2009 yılında konuyla ilgili yapılan benzer bir çalışmada, kişi ve eserler üzerine yapılmış yüksek lisans tezlerinin oranı yaklaşık % 20’dir. Bu sonuç, çalışmamızdaki oranın iki katıdır (Tosun, 2009: 300). İki çalışma arasında geçen 13 yılla birlikte kişi/eser çalışmalarının daha az tercih edildiği ve bu süreçte meydana gelen bilimsel gelişmelerin tez konularına yönelimi değiştirdiği ve bundan örgün din eğitiminin en çok etkilendiği söylenebilir.

²¹ Bu sure; 2008 yılında yapılan iki yüksek lisans tezinde ele alınmıştır. Bu çalışmalar Prof. Dr. H. Mahmut Çamdibi danışmanlığında, Sümeyye Sultan Çevik Yavaş tarafından “Din Eğitiminde Mücadele Suresi” ve Prof. Dr. Abdullah Özbek danışmanlığında, Mehmet Fatih Öztürk tarafından “Mücadele Suresinin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi” başlıklarıyla gerçekleştirilmiştir.

²² Bu konu; 2008 ve 2010 yılında yapılan iki yüksek lisans tezinde ele alınmıştır. Bu çalışmalar, Prof. Dr. Bayraktar Bayraklı danışmanlığında, Muhammed Esat Altıntaş tarafından, “Din Eğitimi Açısından Sihir ve Büyü İçerikli Filmlerin Etkilerine İlişkin Çocukların Algıları” ve Yrd. Doç. Dr. Emine Keskiner danışmanlığında, Şeyma Torun tarafından “Sihir İçerikli Dizi Filmlerin Çocuklara Olan Etkisinin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi: Selena Dizi Filmi Örneği” başlığıyla gerçekleştirilmiştir.

örgün ve yaygın din eğitimi uygulamaları konuları, kişi/eser inceleme çalışmalarında ise Muallim Cevdet (öl. 1935), İsmail Hakkı Baltacıoğlu (öl. 1978), Mehmet Akif Ersoy (öl. 1936), Beyza Bilgin, Seyyid Ahmet Arvasi (öl. 1988), Halide Edip Adivar (öl. 1964), Kazım Karabekir (öl. 1948), Mustafa Rahmi Balaban (öl. 1953), İbn Miskeveyh (öl. 421/1030), Ahmet Mithat Efendi (öl. 1912), Ziya Gökalp (öl. 1924), Erol Güngör (öl. 1983), Nurettin Topçu (öl. 1975), M. Yaşar Kandemir, Kemalettin Tuğcu (öl. 1996), Hilmi Ziya Ülken (öl. 1974), Ali Haydar Taner (öl. 1956), Safiye Erol (öl. 1964), İbn Haldun (öl. 808/1406), Satı Bey (öl. 1968), Yusuf Nâbî (öl. 1124/1712), Şihabeddin Mercani (öl. 1306/1889), Seyyid Cemaleddin Afgani (öl. 1314/1897), Dâvûd el-Kayserî (öl. 751/1350), Ebu Mansûr el-Mâtürîdî (öl. 333/944), Gazzâlî (öl. 505/1111), Ahmet Hamdi Akseki (öl. 1951), Ömer Çam (öl. 2002), John Wilson (öl. 2003), Kant (öl. 1218/1804), Jung (öl. 1961) ve Freud'un (öl. 1939) eserleri/din eğitimi ile ilgili görüşleri tartışılan ve ön plana çıkan önemli konulardır.²³ Ayrıca yabancı ülkelerle ilgili yapılan çalışmalarda ise Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Belçika, Avusturya, Hollanda, Polonya, Mısır, Ürdün, Bulgaristan, Sırbistan, Kazakistan, Kırgızistan, Afganistan, Makedonya, Azerbaycan, Kosova, Dağıstan gibi ülkelerde din eğitimi konuları²⁴ ön plana çıkmaktadır.

Buna göre konu dağılımı kapsamında yoğunlaşılan alanların, örgün din eğitiminde; ilköğretim ve ortaöğretim kurumu, öğrenciler ve uygulamalar, yaygın din eğitiminde; Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı kurumlar, görevliler/personel ve din hizmetleri, hem örgün hem yaygın din eğitiminde; örgün ve yaygın din eğitimi kurumları ve uygulamalar, kuramsal çalışmalarda; din eğitiminin teorik temelleri, Kur'an ve hadis temelli çalışmalarda; surelerin ve hadislerin din eğitimi açısından tahlili, informal din eğitiminde; aile ve çocuk, kişi/eser inceleme çalışmalarında ise genelde eğitim özelde din eğitimi alanında önemli şahsiyetlerin görüşleri ve eserlerinin değerlendirilmesi şeklinde olduğu görülmektedir.

Buradan elde edilen bulgularla, benzer çalışmaların bazı sonuçlarını karşılaştırmak, konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından faydalı olacaktır. 2016 yılında din eğitimi konulu lisansüstü çalışmalarla ilgili yapılan bir araştırmada, yüksek lisans tezlerinin % 59,9'unun, doktora tezlerinin % 63'ünün örgün din eğitimiyle ilgili olduğu tespit edilmiştir. Yüksek lisans tezlerinin % 34,2'si, doktora tezlerinin % 26,8'i ile yaygın din eğitimi ikinci sırada yer almıştır (Acuner ve Türkan, 2016: 1337, 1338). Yapılan benzer bir araştırmada da din eğitimi alanında en çok tez örgün din eğitiminde yapılmıştır. Bunu yaygın din eğitimi takip etmektedir (Yorulmaz, 2016: 50, 54). Örgün din eğitiminde en çok çalışılan konu, ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi iken, yaygın din eğitiminde Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı kurumlar ve din görevlileri olmuştur (Türkan, 2015: 58-85; Yorulmaz, 2016: 50-52; Acuner ve Türkan: 2016: 1337-1342). Bu sonuçlar bulgularımızla aynı doğrultudadır. Yapılan çalışmalar ile araştırmamız arasında zamansal farklılık olmasına rağmen problem, alt alanları, içeriği, yöntemi, bulgular ve tartışma alanı itibarıyla örgün din eğitimi en yoğun tez yapılan konu olmaya devam etmektedir.

Konuya din eğitimi konulu makaleler açısından bakıldığında, Güneş'in Türkiye'de ilahiyat

²³ Bu konuda Ziya Gökalp (1989, 2004), M. Akif Ersoy (1995, 1996), Nurettin Topçu (2006, 2008), Kazım Karabekir (2000-2018), Seyyid Ahmet Arvasi (1999, 2001) Halide Edip Adivar (2000, 2009), M. Yaşar Kandemir'in (2006, 2008) eserleri/din eğitimi anlayışları ile ilgili ikişer tane yüksek lisans tezi yapılmış ve bunlar en çok yoğunlaşılan kişi/eser tez konuları olmuştur. Aynı konuda doktora tezi olarak sadece 2 çalışma yapılmıştır. Bunlar; 1997 yılında Gazzâlî ve 2017 yılında Ahmet Hamdi Akseki'nin eserleri/din eğitimi görüşleriyle ilgili tezlerdir.

²⁴ Bu konuda hakkında çalışma yapılan ülkeler arasında; 6 yüksek lisans (1994, 2000, 2004, 2011, 2013, 2015), 1 doktora tezi (1992) ile Almanya; 5 yüksek lisans (2005, 2005, 2006, 2012, 2016), 1 doktora tezi (2019) ile Afganistan; 3 yüksek lisans tezi (2002, 2007, 2011) ile Bulgaristan; 3 yüksek lisans tezi (2010, 2015, 2019) ile Makedonya, 3 yüksek lisans tezi (2014, 2015, 2017) ile Kazakistan; 2 yüksek lisans (2010, 2014), 3 doktora tezi (2006, 2013, 2019) ile Azerbaycan; 2 yüksek lisans tezi (2012, 2013) ile Kosova; 1 yüksek lisans (2018), 1 doktora tezi (2013) ile Belçika; 1 yüksek lisans (2003), 1 doktora tezi (2006) ile Kırgızistan; 2 doktora tezi (2007, 2019) ile Ürdün; 2 doktora tezi (1996, 2011) ile Hollanda; 1 doktora tezi (2013) ile Polonya ve 1 doktora tezi (1996) ile Dağıstan yer almaktadır.

fakültesi dergileri dışında yayımlanan dergilerde yer alan din eğitimi konulu makaleleri incelediği çalışmada, en çok makale üretilen kısmın örgün din eğitimi alanı olduğu görülmektedir. Buna göre en çok makale neşredilen konulardan bir diğeri ise yaygın din eğitimidir (Güneş, 2018b: 189, 190). Yine Güneş’in Türkiye’de ilahiyat fakülteleri tarafından yayımlanan dergilerde yer alan din eğitimi konulu makaleler üzerine yaptığı bir başka araştırmada, örgün din eğitimi sayı bakımından en fazla çalışmanın yapıldığı alandır. Tüm çalışmaların 1/3’ünü oluşturmaktadır. Daha sonra din eğitimi tarihi ve yaygın din eğitimi çalışmaları gelmektedir (Güneş, 2018a: 1550-1552). Araştırmamız ve lisansüstü tezleri ele alan diğer çalışmalarda olduğu gibi makale çalışmalarında da örgün din eğitiminde konu itibarıyla daha çok ilköğretim-ortaöğretim kurumu ve din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri; yaygın din eğitiminde Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki kurum ve personel ele alınmaktadır (Acuner ve Türkan, 2016: 1334-1343; Yorulmaz, 2016: 41-62; Güneş, 2018a: 1537-1561; Güneş, 2018b: 175-200). Bunların dışında İnfomal din eğitimi, ahlak ve değerler eğitimi, bir düşünürün eser ve görüşleri, diğer ülkelerde din eğitimi, eğitim tarihi, Kur’an ve hadis/sünnet merkezli çalışmalar, yöntem-teknik ve öğretim teknolojileri gibi konular da diğer çalışma konularıdır.

Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, alt başlıklar ile beraber tüm konular içerisinde en çok tez üretilen alanın örgün din eğitimi olduğu görülmektedir. Ancak bunlarla beraber son yıllarda yapılan lisansüstü çalışmalar analiz edildiğinde, okul öncesi din eğitimi, kadınların eğitimi, diğer ülkelerde din eğitimi konularının yoğunluk kazanmaya başladığı ve bu yönde bir açılım sağlandığı söylenebilir.

6.4. Tezlerin Yönteme Göre Dağılımı

Tablo 6: Tezlerin Kullanılan Yönteme ve Program Türüne Göre Dağılımı

Yöntem	Tez Program Türü				Toplam	
	Y. Lisans		Doktora			
	n	%	n	%	n	%
Literatür Taraması	147	54,0	31	39,7	178	50,9
Anket	40	14,7	15	19,2	55	15,7
Görüşme	21	7,7	10	12,8	31	8,9
Doküman İncelemesi	32	11,8	7	9,0	39	11,1
Nicel Destekli Nitel	11	4,0	4	5,1	15	4,3
Nitel Destekli Nicel	2	0,7	2	2,6	4	1,1
Diğer	19	7,0	9	11,5	28	8,0
Toplam	272	100	78	100	350	100

Çalışmalarda nicel, nitel ve karma yöntemler tercih edilse bile bunların içerisinde genellikle literatür taraması da kullanılır. Burada yöntemi literatür taraması olarak belirlenen tezler, diğer yöntem türlerini tercih etmeyen ve sadece literatür taramasını kullanan tezlerdir. Görüşme ve doküman incelemesi tür/desen itibarıyla nitel, anket ise nicel araştırma teknikleri içerisinde değerlendirilmiştir. Ayrıca nitel destekli nicel ve nicel destekli nitel çalışmalar da karma yöntem olarak ele alınmıştır.

Bu kapsamda tablo 6’daki lisansüstü çalışmaların bilimsel araştırma yöntemleri /teknikleri dağılımına göre; tezlerin 147’si yüksek lisans, 31’i doktora olmak üzere toplam 178’i yani % 50,9’u literatür/alanyazını taramasına dayalı olarak tasarlanmıştır. Bunu 40 yüksek lisans, 15 doktora toplam

55 çalışma (% 15,7) ile anket; 32 yüksek lisans, 7 doktora toplam 39 çalışma (% 11,1) ile doküman incelemesi; 21 yüksek lisans, 10 doktora toplam 31 çalışma (% 8,9) ile görüşme/mülakat; 11 yüksek lisans, 4 doktora toplam 15 çalışma (% 4,3) ile nicel destekli nitel (anket+doküman incelemesi/görüşme); 2 yüksek lisans, 2 doktora toplam 4 çalışma (% 1,1) ile nitel destekli nicel yöntem (doküman incelemesi/görüşme+ anket) izlemektedir. “Diğer” kategorisine giren 19 yüksek lisans, 9 doktora toplam 28 lisansüstü çalışmada (% 8) ise yöntem/teknik belirtilmemiş ve bunlar hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu çalışmalarda yöntem bilgisine yer verilmemesi manidardır. Ancak bu durumların daha çok ilk yıllardaki çalışmalarda görüldüğü, son yıllarda yapılan çalışmalarda metodoloji konusuna hassasiyet gösterildiği ve detaylı açıklama getirilmeye çalışıldığı söylenebilir.

Buna göre ulaşılan bulgular şu şeklide de ifade edilebilir:

1. Literatür/Alanyazını Taraması,
2. Nitel (Görüşme/Doküman İncelemesi)
3. Nicel (Anket)
4. Karma (Nicel+Nitel / Nitel+Nicel)

Bu sonuçlar, geçmişten günümüze din eğitimi lisansüstü çalışmalarındaki bilimsel araştırma yaklaşımı konusunda bir fikir vermektedir. Din eğitiminin problemlerinin uzun bir süre teorik ve kuramsal olarak incelenmesi, problemlere literatür bağlamında çözüm üretme gibi pasif bir anlayışın sonucudur. Uygulamalı araştırma yaklaşımlarının günümüzde daha fazla önem kazandığı görülmektedir. Buna sebep olarak; kuramsal yaklaşımın problemlere etkili çözümler ortaya koymada yetersizliğinin anlaşılması ile beraber, amprik temelli bilimsel araştırma yaklaşımının ilahiyat/din eğitimi alanıyla sonradan/geç buluşulmasının etkili olduğu söylenebilir (Bkz. Güneş, 2018b: 192). Bir başka deyişle, son yıllarda artan amprik araştırma paradigmalarıyla, güncel araştırma problemlerinin tespiti ve bunlara etkili çözümler üretilmesine katkı sağlandığı ifade edilebilir.

Ulaşılan yukarıdaki verilerle benzer araştırmaların sonuçlarını karşılaştırmak, konuya daha sağlıklı yaklaşım açısından yararlı olacaktır.

1954-2015 yılları arasında din eğitim alanında yapılan lisansüstü tezlerin incelendiği bir çalışmada; literatür taraması, din eğitimi alanında en çok tercih edilen yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. En fazla kullanılan ikinci yöntem ise nicel araştırma (28’i tarama deseninde, 5’i deneysel desende toplam 33 tez) yöntemidir. Nitel araştırma yöntemi ise en az kullanılan yöntemdir (Yorulmaz, 2016: 55, 56). Bu sonuç, bulgularımızla benzerlik göstermektedir. Ancak son yıllarda uluslararası bilimsel gelişmelerle birlikte nitel ve karma (nicel+nitel ve nitel+nicel) türde çalışmaların oranlarında artış yaşandığı görülmektedir (Krş. Yorulmaz, 2016: 41-62). 1996-2009 yılları arasında Kur’an kurslarını konu edinen lisansüstü tezlerin incelendiği bir araştırmada ise tezlerin büyük çoğunluğu nicel desene sahiptir. Daha sonra teorik/kuramsal çalışmalar gelmektedir. Nitel desene sahip bir araştırma bulunmamakla birlikte, nicel ve nitel desenlerin birlikte ele alındığı karma desenli araştırmaların yeni yapılmaya başlandığı görülmektedir (Korkmaz, 2010: 161). Konuyla ilgili yapılan başka bir çalışmada ise lisansüstü tezlerde en çok kullanılan yöntemler sırayla; doküman incelemesi (% 19,5), alan araştırması (% 18,3) ve literatür taramasıdır (% 13,3) (Türkan, 2015: 43, 44).

Yöntem açısından din eğitimi konulu makalelere bakıldığında, 1927-2017 yılları arasında din eğitimi konulu makalelerin analiz edildiği bir araştırmada, literatür taraması türündeki araştırmaların en fazla tercih edilen çalışma türü olduğu görülmektedir. Bunu nicel (123 tarama desenli, 9 deneysel desenli) ve nitel yöntemine sahip çalışmalar takip etmektedir (Güneş, 2018a: 1553-1555). Buna göre, din eğitimi konulu makalelerde deneysel türdeki araştırmaların oranlarında son yıllarda artış yaşanmaya başladığı anlaşılmaktadır. 1953-2018 yılları arasını kapsayan benzer bir araştırmada ise çalışmaların 2/3’ünden fazlası literatür taraması, % 17’si nicel, % 12’si nitel, % 1’i ise karma araştırma desenlerinde gerçekleştirilmiştir (Güneş, 2018b: 191-193).

Sonuç olarak farklı yıllarda din eğitimi alanında yapılan lisansüstü ve makale konulu çalışmalardan hareketle, din eğitimi çalışmalarında literatür taraması/alanyazın derleme ve kuramsal türdeki çalışmalar ön plana çıkmakla birlikte, güncel problemlerin ele alınmasında daha etkili olabilecek nitel ve karma yöntemlere ve deneysel çalışmalara ağırlık verilmesinin önem arz ettiği söylenebilir (Bkz. Yorulmaz, 2016: 56).

6. 5. Tezlerin Enstitüye Göre Dağılımı

Tablo 7: Tezlerin Yapıldığı Enstitüye ve Program Türüne Göre Dağılımı

Yöntem	Tez Program Türü					
	Y. Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Sosyal Bilimler	270	99,3	77	98,7	347	99,1
Ekonomi ve Sosyal Bilimler			1	1,3	1	0,3
Türkiyat Araştırmaları	1	0,4			1	0,3
Fen Bilimleri	1	0,4			1	0,3
Toplam	272	100	78	100	350	100

Tablo 7’de yer alan din eğitimi başlıklı lisansüstü tezlerin 270’i yüksek lisans (% 99,3), 77’si doktora (% 22) olmak üzere toplam 347 çalışma (% 99,1) sosyal bilimler enstitüsüne bağlı programlarda yapılan çalışmalardır. Bunu 1 doktora çalışması (% 0,3) ile Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1 yüksek lisans çalışması (% 0,3) ile Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü ve yine 1 yüksek lisans çalışması (% 0,3) ile Fen Bilimleri Enstitüsü takip etmektedir.

Sosyal Bilimler Enstitüsü dışında yapılan çalışmalar incelendiğinde, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde 2013 yılında yapılan çalışmanın Tuğba Gürçel’in “ Religious Education as an Indicator of State-Religion Relations Within the Scope of Europeanization Theories: Case Studies of Turkey and Poland (Din-Devlet İlişkilerinin Göstergesi Olarak Din Eğitiminin Avrupalılaşma Teorileri İle İncelenmesi: Türkiye ve Polonya Örnekleri)” adlı doktora tezi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü bünyesinde 2016 yılında yapılan çalışmanın Selma Eminoğlu’nun “Din Eğitiminde Fen Bilimleri Kavram ve Konularının Kullanılması” adlı yüksek lisans tezi ve yine Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü bünyesinde 2017 yılında yapılan çalışmanın Zeynep Azder’in “Cumhuriyet Halk Partisi’ndeki İdeolojik Dönüşümün Türkiye’de Din Eğitime Yansıması (1945-1950)” adlı yüksek lisans tezi olduğu görülmektedir.

Buna göre yapılan lisansüstü tezlerin neredeyse tamamının sosyal bilimler enstitüsü bünyesinde yapılan çalışmalar olduğu anlaşılmaktadır. Diğer enstitülerde yapılan çalışmalar ise yok denecek kadar azdır. Din eğitimi çalışmalarının alan itibarıyla Sosyal Bilimler Enstitüsü merkezli olması beklenen bir durumdur. Din eğitimi konuları ve metodolojisi itibarıyla alana disiplinler arası bir açılım getirilmiş ancak bu oran sınırlı olmakla beraber farklı disiplinlerde yapılacak çalışmalarla artırılmalıdır (Bkz. Korkmaz, 2010: 156).

6.6. Tezlerin Anabilim Dalına Göre Dağılımı

Tablo 8: Tezlerin Yapıldığı Anabilim Dalına ve Program Türüne Göre Dağılımı

Anabilim Dalı	Tez Program Türü				Toplam	
	Yüksek Lisans		Doktora			
	n	%	n	%	n	%
Felsefe ve Din Bilimleri	212	77,9	70	89,7	282	80,6
İlahiyat	16	5,9	5	6,4	21	6,0
İlköğretim DKAB Öğretmenliği	14	5,1	-	-	14	4,0
İlköğretim DKAB Eğitimi	5	1,8	-	-	5	1,4
İslam Medeniyeti ve Sosyal Bilimler	4	1,5	-	-	4	1,1
Sosyoloji	3	1,1	-	-	3	0,9
Eğitim Bilimleri	2	0,7	-	-	2	0,6
Tarih	-	-	1	1,3	1	0,3
Türk Dili ve Edebiyatı	2	0,7	-	-	2	0,6
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi	1	0,4	-	-	1	0,3
İlköğretim	1	0,4	-	-	1	0,3
Gazetecilik	1	0,4	-	-	1	0,3
Siyaset Bilimi	-	-	1	1,3	1	0,3
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	1	0,4	-	-	1	0,3
Ulaşılamayan/Belirtilmemiş	10	3,7	1	1,3	11	3,1
Toplam	272	100,0	78	100	350	100

Yukarıdaki grafik ve tablodaki verilere bakıldığında, lisansüstü tezleri anabilim dallarına göre; Felsefe ve Din Bilimleri, İlahiyat, Din kültürü ve Ahlak Bilgisi ve diğer anabilim dalları olmak üzere dört kısma ayırmak mümkündür. Buna göre Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı beklendiği üzere 282 teze, tüm çalışmaların yaklaşık % 81'ini teşkil etmektedir. Bu tezlerin 212'si yüksek lisans, 70'i doktora çalışmasıdır. Bundan sonra İlahiyat [16 yüksek lisans, 5 doktora, toplam 21 çalışma (% 6)], İlköğretim DKAB Öğretmenliği [14 yüksek lisans, toplam 14 çalışma (% 4)] ve İlköğretim DKAB Eğitimi Anabilim Dalı [5 yüksek lisans toplam 5 çalışma (% 1,4)] gelmektedir. % 4,9'lık bir oran ise, içerisinde 10 farklı anabilim dalının katkısının olduğu 28 lisansüstü çalışmadan oluşmaktadır. Kalan % 3,1 oranında çalışmada ise anabilim dalıyla ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Bu 28 lisansüstü çalışmayı anabilim dallarıyla birlikte irdelediğimizde, İslam Medeniyeti ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalında 4 yüksek lisans çalışması varken, doktora çalışması yapılmamıştır. Bunlar, Şükrü Keyifli'nin "İ. Hakkı Baltacıoğlu'nun Din Eğitimiyle İlgili Görüşleri ve Bu Görüşlerinin Dini Pedagoji Bakımından Değerlendirilmesi"; Veli Öztürk'ün "Cumhuriyet Dönemi Milli Eğitim Şuralarında Din Eğitimi ve Öğretimi İle İlgili Alınan Kararlar ve Değerlendirilmesi"; Mehmet Bulut'un "Birinci ve İkinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Din Eğitimi Din Hizmetleri ve Dini Yayın

Konularında Yapılan Müzakereler Üzerine Bir Araştırma”, Ramazan Güvenç’in “Stres ve Din Eğitimi” adlı yüksek lisans çalışmalarıdır. Sosyoloji Anabilim Dalı’nda Faruk Özcan’ın “Sosyo-İdeolojik ve Sembolik Yönüyle Türkiye’de Örgün Din Eğitimi: İmam-Hatip Liseleri Örneği”, Fatma Tamer’in “Aile ve Din Eğitimi: İlköğretim Düzeyindeki Öğrencilere Verilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Sosyalizasyona Etkisi” ve Hazal Günel’in “Türkiye’de İslami Kimliğin İnşası Sürecinde Din Eğitimi (2002-2014) adlı 3 yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Bunları, Ebubekir Sıddık Dikmencer’in “Psiko-Sosyal Açından Türkiye’de Din Eğitimine İlişkin Bir Değerlendirme” ve Gülten Caca’nın “Kosova Eğitim Sisteminde Din Eğitimine İlişkin Eğitimci Algıları” adlı 2 yüksek lisans çalışması ile Eğitim Bilimleri; M. Akif Kılavuz’un “Muallim Cevdet’in Din Eğitimi ve Kurumları İle İlgili Görüşleri” ve M. Hakkı Aksu’nun “Ziya Gökalp’in Eğitim ve Din Eğitimi İle İlgili Görüşleri” adlı 2 yüksek lisans tezi ile Türk Dili ve Edebiyatı; Tuğba Gürçel’in “Religious Education as an Indicator of State-Religion Relations Within the Scope of Europeanization Theories: Case Studies of Turkey and Poland (Din-Devlet İlişkilerinin Göstergesi Olarak Din Eğitiminin Avrupalılaşma Teorileri İle İncelenmesi: Türkiye ve Polonya Örnekleri)” adlı 1 doktora tezi ile Siyaset Bilimi; Atiye Emiroğlu’nun “Türkiye’de Din eğitimi Bağlamında İmam Hatip Okulları (1924-1980) adlı 1 doktora tezi ile Tarih; Zeynep Azder’in “Cumhuriyet Halk Partisi’ndeki İdeolojik Dönüşümün Türkiye’de Din Eğitimine Yansıması (1945-1950)” adlı 1 yüksek lisans tezi ile Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi; Selma Eminoğlu’nun “Din Eğitiminde Fen Bilimleri Kavram ve Konularının Kullanılması” adlı 1 yüksek lisans tezi ile İlköğretim; Aysun Solmaz’ın “Toplumsallaşma Sürecinde Din Eğitiminin Medya Algılaması ve Medya Kullanım Alışkanlıkları Üzerindeki Rolü” adlı 1 yüksek lisans tezi ile Gazetecilik; Ali Tatlı’nın Din-Siyaset İlişkileri Bağlamında Türkiye’de Din Eğitimi adlı 1 yüksek lisans tezi ile Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi takip etmektedir. Bunların dışında 11 yüksek lisans, 1 doktora olmak üzere toplam 12 çalışmada ise Anabilim Dalı belirtilmemiş ve bununla ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Bu sonuca göre, din eğitimi başlıklı tezlerde Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalının katkısının diğer anabilim dallarına göre daha yüksek seviyede olduğu görülmektedir. Zira anabilim dallarındaki bu çeşitliliğin, araştırmamızın güncel verileri ortaya koyuyor olması ve din eğitimi anabilim dalının son yıllarda niceliksel ve niteliksel akademik gelişme göstermiş olmasından kaynaklandığı (Bkz. Güneş, 2018b: 195) söylenebilir.

Din eğitimi tezlerinin bilim dalına göre dağılımına bakıldığında ise; araştırmada ele alınan 350 lisansüstü çalışmanın büyük çoğunluğu din eğitimi bilim dalı, düşük bir oran ise diğer bilim dallarının bünyesinde oluşturulmuştur. Bu sonuca göre incelenen lisansüstü çalışmalarda, din eğitimi bilim dalının ön plana çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla din eğitimi başlıklı yüksek lisans ve doktora çalışmalarının yoğunluklu olarak, din eğitimi bilim dalında yapılıyor olması doğal bir durum olarak düşünülebilir (Kırş. Korkmaz, 2010: 156).

Tablo 8 genel olarak değerlendirildiğinde, lisansüstü çalışmalara; din eğitimi başta olmak üzere ilahiyat alanından hemen her bilim dalından yüksek lisans ve doktora düzeyinde az ya da çok katkı sağlandığı görülmektedir. Din eğitimi dışında en çok çalışma yapılan bilim dalının din psikolojisi olduğu söylenebilir.

Aynı durum Korkmaz, Kaymakcan ve Ünsal ile Güneş’in çalışmalarında da görülmektedir (Korkmaz, 2010: 156; Kaymakcan ve Ünsal, 2004: 51-76; Güneş, 2018a: 1555-1557; Güneş, 2018b: 194-196). Bundan sonra Din Sosyolojisi/İslam Tarihi/Tefsir/Hadis öne çıkan bilim dallarıdır (Bkz. Güneş, 2018b: 195). İlahiyat alanı dışında ise Eğitim Bilimleri başta gelmektedir. Çünkü din eğitimi konusunu dinden, metodolojisini eğitim bilimlerinden alan bir disiplindir (Bkz. Tosun, 2015). Bu nedenle din eğitimi alanı, eğitim bilimleri ile ilişki içerisinde olmak durumundadır. Bununla birlikte Eğitimde Psikolojik Hizmetler, Eğitim Programları ve Öğretim, Fen Bilgisi Eğitimi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Genel Sosyoloji ve Metodoloji, Kurumlar Sosyolojisi, Siyaset Bilimi ve Gazetecilik bilim

dallarında din eğitimi odaklı lisansüstü çalışmalar yapılmıştır. Bütün bu sonuçlar dikkate alındığında, din eğitiminin birçok farklı bilim dalı ile iletişim halinde olan disiplinler arası çalışma yönü ortaya çıkmaktadır (Bkz. Cebeci, 2015; Tosun, 2015; Aydın, 2017; Güneş, 2018b: 175-200). Bu durum, din eğitimi alanının diğer bilim dalları ile ortak çalışma sahasına sahip olması ve interdisipliner bir düzlemde ele alınması gerektiğini ortaya koyması açısından önemlidir.

6.7. Tezlerin Danışman Sayısına Göre Dağılımı

Tablo 9: Tezlerin Danışman Sayısına ve Program Türüne Göre Dağılımı

Danışman Sayısı	Tez Program Türü					
	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Bir	271	99,6	77	98,7	348	99,4
İki	1	0,4	1	1,3	2	0,6
Toplam	272	100	78	100	350	100

Din eğitimi başlıklı lisansüstü çalışmalar, danışman sayısı bakımından analiz edildiğinde; toplam 350 çalışmanın 348'inin (% 99) bir danışman tarafından tamamlandığı görülmektedir. Buna göre çalışmaların sadece 2'sinin (% 1) iki danışman ile tamamlandığı ortaya çıkmaktadır. İki danışmanlı çalışmaların 1'i yüksek lisans, 1'i ise doktora tezidir. Bu oran oldukça düşüktür. Bu sonuçlara göre din eğitimi çalışmalarının neredeyse tamamının bir danışmanlı yürütüldüğü, ikinci danışmanın tercih edilmediği anlaşılmaktadır. Bu iki danışmanlı çalışmaların Prof. Dr. Zeki Salih Zengin ile Prof. Dr. Gelengül Haktanır danışmanlığında Mualla Erden tarafından 2016 yılında yapılan "Okul Öncesi Eğitime Temel Yaklaşımlar ve Din Eğitimi" başlıklı yüksek lisans tezi ve Prof. Dr. Abdullah Özbek ile Prof. Dr. Hakan Sarı danışmanlığında Mustafa Başkonak tarafından yapılan "Türkiye'deki Lise Mezunu İşitme Engellilerin Din Eğitiminde Karşılaştıkları Güçlüklerin Öğrenci ve Eğitimci Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi" başlıklı doktora tezi olduğu tespit edilmiştir. Son yıllarda ise din eğitimi ile ilgili problem, konu ve yöntemin çeşitlilik arz etmesi, disiplinler arası yaklaşımla farklı anabilim dalı ve bilim dalı işbirliği ile ikinci danışman ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Farklı bilim dalları ile iletişim ve bu alanlarla ilgili ikinci danışman anlayışı, tezlere perspektif zenginliği sağlayabilmektedir (Bkz. Benett ve Gadlin, 2013: 420-439; Güneş, 2018b: 197). İkinci danışman, kendi alan perspektifini, birikimini tezin doğru yönlendirilmesine, başarıya ulaşmasına ve derinlik kazanmasına yansıtabilmektedir.

Bu niteliklerinden dolayı din eğitimi konularının farklı disiplinlerle ilişkili olması nedeniyle, ortak danışmanlı çalışma yürütebilme kültürünün din eğitimi bilimi için de daha çok önem kazanması ve bu türde yapılacak lisansüstü tezlerin nicelik ve niteliğinin daha fazla artması (Güneş, 2018b: 197) beklenmektedir.

Tezlerdeki danışman sayısı, din eğitimi alanındaki makalelerdeki yazar sayısı ile mukayese edilip değerlendirildiğinde ise konuyla ilgili 1953-2018 yıllarını kapsayan bir araştırmada, 1029 makaleden yalnızca 64'ünün birden fazla yazar tarafından hazırlandığı görülmektedir. Buna göre çalışmaların % 6'sının ortak makale olarak üretildiği anlaşılmaktadır (Güneş, 2018b: 196). 1952-2003 yıllarını kapsayan bir araştırmada ise birden fazla yazar tarafından kaleme alınan makale sayısı sadece 2'dir (Kaymakcan ve Ünsal, 2004: 55). 1925-2017 yıllarını kapsayan benzer bir başka da araştırmada da 604 din eğitimi konulu makaleden 43'ü birden fazla yazar tarafından ortak çalışmayla yapılmıştır (Güneş, 2018a: 1557). Mevcut veriler ortak çalışmaların yeterli olmadığını, ancak son yıllarda bir ivme kazanıldığını ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Türkiye’de yapılan din eğitimi başlıklı lisansüstü çalışmaların incelendiği bu araştırmada, 328’i yüksek lisans, 87’i ise doktora olmak üzere toplam 415 lisansüstü tez tespit edilmiştir. Ancak erişim izni olmayan tezlere ulaşılamadığından, 272’si yüksek lisans, 78’i doktora olmak üzere toplam 350 lisansüstü tez incelenmiş ve analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, 1986-2019 yılları arasında kapsayan çalışmada, 1986-1996 yılları arasındaki ilk 10 yıllık zaman diliminde 15 yüksek lisans, 8 doktora tezi olmak üzere toplam 23 lisansüstü çalışma, 1997-2007 arasındaki ikinci 10 yıllık zaman diliminde 87 yüksek lisans, 25 doktora tezi olmak üzere toplam 112 lisansüstü çalışma, 2008-2019 yıllarını kapsayan son periyotta ise 170 yüksek lisans, 45 doktora tezi olmak üzere toplam 215 lisansüstü çalışma yapılmıştır.

Çalışmada, ele alınan lisansüstü tezlerin % 58’inin erkek, % 42’sinin kadın araştırmacılar tarafından yapıldığı görülmektedir. Çalışmalar program türüne göre analiz edildiğinde, din eğitimi başlıklı lisansüstü çalışmalarda, 123 kadın ve 149 erkeğin yüksek lisans eğitimini tamamladığı anlaşılmaktadır. Doktorada ise bu sayı ve oran düşmüş, ancak 23 kadın ve 55 erkeğin doktora mezunu olduğu tespit edilmiştir. Yüksek lisans ve doktora tezlerinde erkek araştırmacıların çoğunluğu oluşturduğu ancak son yıllarda kadın araştırmacıların sayılarında belirgin artış yaşandığı ortaya çıkmaktadır.

Tezlerin yabancı dilde yayımlanma durumuna bakıldığında, lisansüstü çalışmaların 348’i Türkçe, sadece 2’si yabancı dilde İngilizce olarak hazırlanmıştır. Buna göre yabancı dilde yayımlanma oranı % 0,6’dır. Bu oran oldukça düşüktür. Yabancı dilde hazırlanan çalışmaların hem uluslararası standartlara ulaşmasına hem de incelediği temel problemlerin metodolojisiyle birlikte farklı uluslararası bilimsel platformlarda tartışılmasına katkı sağlaması beklenmektedir.

Lisansüstü çalışmalarda, 68 yüksek lisans, 27 doktora tezi olmak üzere toplam 95 lisansüstü çalışma ile en fazla mezunu Marmara Üniversitesi vermiştir. Bundan sonra Selçuk/Necmettin Erbakan Üniversitesi (n=46) ve Ankara Üniversitesi (n=35) gelmektedir. Din Eğitimi konusunda Türkiye’nin büyük ve merkezi üniversitelerinde daha çok tez yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte sayısal en alt sıralarda yer alan üniversitelerin ise yeni kurulan ve lisansüstü programa yeni başlayan üniversiteler olmaları, akademisyenlerin azlığı, üniversitenin bulunduğu ilin imkanları ve bunun neticesinde öğrencilerin lisansüstü eğitim için bu üniversiteleri tercih etmedikleri söylenebilir.

Lisansüstü tezler konu tasnifini açısından incelendiğinde, konu/muhteva yelpazesinin oldukça geniş bir alana yayıldığı görülmektedir. Buna göre en fazla tez üretilen temel konu alanı örgün din eğitimidir. Yaygın din eğitimi, Kur’an ve Hadis merkezli, kuramsal, informal din eğitimi ve kişi/eser inceleme çalışmaları tez yapılan diğer ana konulardır. Bunlar da kendi içerisinde alt konulara ayrılmaktadır. Son yıllardaki bilimsel, teknolojik ve toplumsal gelişmeler neticesinde alt konular çeşitlenmiştir. Bunların içerisinde de en fazla alt konuya sahip alan örgün din eğitimidir. Bu alandaki konu zenginliği, Türkiye’de din eğitimi alanının hızlı gelişim ve dönüşümü ile farklı yeni problem alanlarının tez çalışmalarında yer almasına yansımıştır.

Tezlerde kullanılan yöntemlerle ilgili bulgular değerlendirildiğinde, lisansüstü çalışmalarda daha çok literatür taraması yönteminin kullanıldığı, bunu nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin takip ettiği, en az kullanılanın ise karma araştırma yöntemi olduğu anlaşılmaktadır. Nitel yöntemi; görüşme/mülakat ve doküman incelemesi, nicel yöntemi; anket, karma yöntemi ise nitel destekli nicel ve nicel destekli nitel araştırmaların oluşturduğu görülmektedir. Yöntem konusunda daha önceki yıllarda sistemli bir gelişmenin gözlemlenmediği ancak son yıllarda meydana gelen sosyal bilimlerdeki gelişmeler, nitel ve karma yöntemlere yönelimi artırmış ve din eğitimi araştırmaları metodolojik olarak dünya ölçeğindeki bilimsel standartlara doğru ivme/yönelim kazanmıştır.

Lisansüstü tezlerin 347 (% 99,1) çalışma ile neredeyse tamamının sosyal bilimler enstitüsü

bünyesinde yapıldığı görülmektedir. Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden sonra, birer lisansüstü tez ile Ekonomi ve Sosyal Bilimler, Türkiyat Araştırmaları ve Fen Bilimleri Enstitüsü gelmektedir. Bulgulara göre, sosyal bilimler dışındaki enstitülerde yapılan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Din eğitimi çalışmalarının alan itibarıyla Sosyal Bilimler Enstitüsü merkezli olması beklenen bir neticedir. Din eğitimi; problem alanı, konusu, metodik yapısı, farklı ve spesifik bulgularıyla disiplinler arası bir düzlemde farklı alanlardaki çalışmalarda daha fazla yer bulmalıdır.

Anabilim dalı ve bilim dalı ile ilgili verilere bakıldığında, lisansüstü tezlerin % 81'i (n=282) Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında yapılmıştır. Bununla birlikte toplam % 11,4'lük bir orana sahip İlahiyat, Din kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi, Din kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi diğer anabilim dallarıdır. Bunların dışında % 4,9'luk oran ise İslam Medeniyeti ve Sosyal Bilimler, Sosyoloji, Eğitim Bilimleri, Tarih, Türk Dili ve Edebiyatı, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, İlköğretim, Gazetecilik, Siyaset Bilimi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dallarında yapılan çalışmaları kapsamaktadır.

Din eğitimi tezleri bilim dalına göre irdelendiğinde; 350 lisansüstü çalışmanın büyük çoğunluğunun din eğitimi bilim dalında hazırlandığı anlaşılmaktadır. Bundan sonra bilim dalı olarak Din Psikolojisi, Din Sosyolojisi, İslam Tarihi, Tefsir ve Hadis öne çıkmaktadır. İlahiyat alanı dışında ise son yıllarda Eğitimde Psikolojik Hizmetler, Eğitim Programları ve Öğretim, Fen Bilgisi Eğitimi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Genel Sosyoloji ve Metodoloji, Kurumlar Sosyolojisi, Siyaset Bilimi ve Gazetecilik Bilim Dallarında din eğitimi eksenli lisansüstü tezlere yer verildiği tespit edilmiştir. Günümüzde disiplinlerarası bir niteliğe sahip olan din eğitimi alanının diğer bilim dalları ile işbirliği içerisinde yapılacak lisansüstü tezlerle yeni yaklaşımlar ve paradigmlar üretmesi bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda gerçekleştirilecek lisansüstü çalışmaların probleminin, konusunun, yönteminin durumuna/özelliğine göre ilgili bilim dalındaki akademisyenlerle yürütülecek ve alana farklı perspektiften bakabilmeyi sağlayacak ortak danışmanlı çalışmaların artırılması önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Academia Edu. (2019). *Academia*. 03 Ağustos 2019 tarihinde <https://www.academia.edu/> adresinden erişilmiştir.
- Acuner, H. Y. ve Türkan M. (2016) Türkiye'de Din Eğitimi Alanı'nda Yapılan Lisansüstü Çalışmaların Konu Yönelimleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (43): 1334-1343.
- Altaş, N. ve Arıcı, İ. (2014). Din Eğitimi'nin Bilimselleşme Süreci. M. Köylü ve N. Altaş (Ed.), *Din Eğitimi*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Anay, H. (1998). İslam Düşüncesi Alanında Türkiye'de Yapılan Tezler. *Divan İlmi Araştırmalar Dergisi*, 4: 73-170.
- Arslantürk, Z. (2001). *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Aşıkoğlu, N. Y. (1994). Din Eğitimi Bilimi'nin Türkiye'de Bağımsız Bir Bilimsel Disiplin Olarak Doğuşu ve Gelişimi. *Diyanet İlmi Dergisi*, 30 (3): 85-92.
- Atasağın, G. (2005). Türkiye'de Dinler Tarihi Çalışmaları. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20: 203-248.
- Aydın, M. Ş. (2017). *Din Eğitimi Bilimi*. Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Ayhan, H. (2014). *Türkiye'de Din Eğitimi*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Bal, H. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemi*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Bal, H. (2016). *Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Balcı, A. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, İlke ve Teknikler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Baş, G. ve Beyhan, Ö. (2012). Türkiye'de Değerler Eğitimi Konusunda Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Farklı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi* 10 (24): 55-70.

- Baş, T. (2006). *Anket Nasıl Hazırlanır Uygulanır Değerlendirilir?*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Benett, L. M. ve Gadlin, H. (2013). Ortak Çalışma ve Ekip Bilimi: Teoriden Pratiğe (Collaboration and Team Science: From Theory to Practice). (Çev. L. Ataseven ve R. Yılmaz). *Bilgi Dünyası*, 14 (2): 420-439.
- Berg, B L. ve Lune, H. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (Çev. H. Aydın). Ankara: Eğitim Yayınevi.
- Bolat Y. (2016). Türkiye’de 2005-2015 Yılları Arasında Mesleki ve Teknik Eğitim Alanında Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (8): 151-167.
- Büyükköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel F. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyük Sivas (2019). *Cumhuriyet Üniversitesinin İsmi Değişiyor*. 25 Eylül 2019 tarihinde <https://www.buysivas.com/cumhuriyet-universitesinin-ismi/> adresinden erişilmiştir.
- Cebeci, S. (2014). *Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Cebeci, S. (2015). *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Creswell, J. W. (2016). *Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. (Çev. Ed. S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- Creswell, J. W (2017). *Karma Yöntem Araştırmalarına Giriş*. (Çev. Ed. M. Sözbilir). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Creswell, J. W. ve Clark, V. L. P. (2014). *Karma Yöntem Araştırmaları Tasarımı ve Yürütülmesi*. (Çev. Ed. Y. Dede ve S. B. Demir). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çapcıoğlu, İ. (2003). Türkiye’de Akademisyen Din Sosyologları Bibliyografyası. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 44 (2): 207-255.
- Çapcıoğlu, İ. (2004). Türkiye’deki İlahiyat Fakültelerinde Din Sosyolojisi Alanında Tamamlanmış Lisansüstü Tezler Üzerine Bir Araştırma. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 45(1): 203-224.
- Çoştı, K. (2015). 1924-1949 Yılları Arasında Din Eğitime Yönelik Yayımlanan Eserlerin Değerlendirilmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çoştı, Y. (2006). O.M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında Tamamlanmış Lisansüstü Tezler Üzerine Bir Araştırma. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (22): 231-233.
- Demir, A. İ. ve Usburak, P. (2012). Mezhepler Tarihi Akademik Makaleler Bibliyografyası. *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi* 5 (1): 141-208.
- Erkorkmaz, A. (2019). Örneklem. 25 Ağustos 2019 tarihinde http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/62839/46767/ders_9_%C3%B6rneklem.pdf adresinden erişilmiştir.
- Erkuş, A. (2011). *Davranış Bilimleri İçin Bilimsel Araştırma*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Erünsal, İ. E.; Ülker, M. B. ve Karayel Muhacir, E. (2017). *İlahiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu*. İstanbul: İSAM Yayınları.
- Fraenkel, J. R. and Wallen, N. E (2009). *How to Designing and Evaluate Research in Education*. New York: McGraw-Hill.
- Gordon, M. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. O. Akınhay ve D. Kömürçü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Güneş, A. (2018a). Türkiye’de İlahiyat Fakülteleri Tarafından Yayımlanan Dergilerde Yer Alan Din Eğitimi Konulu Makaleler Üzerine Bir Analiz. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22 (3): 1537-1561.
- Güneş, A. (2018b). Türkiye’de İlahiyat Fakültesi Dergileri Dışında Yayımlanan Dergilerde Yer Alan Din Eğitimi Konulu Makaleler Üzerine Bir Analiz. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 18 (3): 175-200.
- Güven, S. ve Ceylan, O. (2017). Ulakbim’de Taranan Dergilerde Sınıf Yönetimi Alanında Yayımlanmış Makalelere İlişkin Bir Farkındalık Çalışması. *Journal of Awareness* 2 (2): 43-54.
- Hollander, J. A. (2004). The Social Context of Focus Groups. *Journal of Contemporary Ethnography* 33 (5): 602-637.
- Johnson, B. ve Christensen, L. (2014). *Eğitim Araştırmaları (Nicel, Nitel ve Karma Yaklaşımlar)*. (Çev. Ed. S. B.

- Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- İSAM. (2019). *İlahiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu Veri Tabanı*. 03 Ağustos 2019 tarihinde <http://ktp.isam.org.tr/?url=tezilh/findrecords.php> adresinden erişilmiştir.
- İşçi, S. (2013). *Türkiye’de Eğitim Yönetimi Alanında Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Tematik Metodolojik ve İstatistiksel Açidan İncelenmesi*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Kaptan, S. (1993). *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*. Ankara: Tekışık Web Ofset Tesisleri.
- Karadağ, E. (2009). Eğitim Bilimleri Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Tematik Açidan İncelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (3): 75-87.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kayadibi, F., Başkurt, İ. ve Furat, A. Z. (2008). *Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi Literatürü (1923-2007)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Rektörlük Yayınları.
- Kaymakcan R. ve Ünsal, B. (2004). İlahiyat Fakülteleri Dergilerinde Yayımlanan Din Eğitimi Konulu Makaleler Üzerine Bir Değerlendirme. *Değerler Eğitimi Dergisi* 2 (6): 51-76.
- Kızılabdullah, Y. (2009). İlahiyat Fakültelerinin Kuruluşundan Bugüne Din Eğitimi Bilimi Alanında Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 2 (1): 305-314.
- Koç, M. (2004). Uludağ Üniversitesi’nde Din Psikoloji ile İlgili Yapılan Tezler (1980-2002) Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9: 43-66.
- Korkmaz, A. (2005). *Dini Grupları Konu Alan Türkiye’de Yapılmış Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri*. D.D.Ö., Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Korkmaz, M. (2010). Kur’an Kurslarını Konu Edinen Tezler Üzerine Bir İnceleme. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8 (19): 151-176.
- Köylü, M. (2018). Türkiye’de Din Eğitiminin Meşruiyeti Sorunu. M. Köylü (Ed.), *Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Krueger, R. A. (1994). *Focus Groups: A Pratical Guide For Applied Research*. California: SAGE.
- Kuş, E. (2012). *Nitel-Nitel Araştırma Teknikleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Levent, F. & F. Kınık, F. Ş. (2017). Türkiye’de Eğitim-Öğretim Alanında Yapılan Etik Konulu Tezlerin İncelenmesi. *İş Ahlakı Dergisi*, 10 (1): 99-114.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. O. Akınhay ve D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Nazıroğlu, B. (2005). *Türkiye’de Din Eğitimiyle İlgili Olarak Yapılan Çalışmalar -Bir Din Eğitimi Bibliyografyası Denemesi-*. Seminer Çalışması, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- NEÜ. (2019). *Tarihçe*. 25 Eylül 2019 tarihinde <https://www.erbakan.edu.tr/s/tarihce> adresinden erişilmiştir.
- Okumuşlar, M. (2017). Din Eğitimi’nin Bilimselleşmesi/Neliği. R. Doğan ve R. Ege (Ed.), *Din Eğitimi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ozan, C. ve Küçüköğlu, A. (2013). Sınıf Öğretmenliği Alanındaki Lisansüstü Tezlere Yönelik Bir İçerik Analizi. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (12): 27-47.
- Öcal, M. (2008). Türkiye’de Din Eğitimi Tarihi Literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 6 (12): 409-429.
- Özdem G. (2015). Türkiye’de Eğitim Politikaları Alanında Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi (1989-2014). *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 14 (3): 631-646.
- Özdemir, E. (2014). Tarama Yöntemi. M. Metin (Ed.), *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. (Çev. Ed. M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- RTEÜ. (2019). *Tarihçemiz*. 15 Kasım 2019 tarihinde <https://www.erdogan.edu.tr/Website/Contents.aspx?PageID=10&LangID=1> adresinden erişilmiştir.
- Saban, A. ve Ersoy, A. (Ed.). (2016). *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- SAÜ. (2014). *Tam Sayım*. 22 Haziran 2014 tarihinde web.sakarya.edu.tr/~ukula/ders1_ist1.pdf adresinden erişilmiştir.

- Scholar Google. (2019). Google Akademik. 03 Ağustos 2019 tarihinde <https://scholar.google.com> adresinden erişilmiştir.
- Sevinç, K. (2013). Türkiye’de Din Psikolojisi Alanında Yapılan Lisansüstü Tezler Üzerine Bir İnceleme. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (28): 243-269.
- Sezal, İ. (2002). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Martı Kitap ve Yayınları.
- Tok, M. ve Gönülal, N. (2016). Akademik Yazma Sürecine İlişkin Bir İhtiyaç Analizi. *Uluslararası Türkçe Eğitimi ve Öğretimi Dergisi* 1: 142-161.
- Tonto, Y. (2019). *Betimleme Yöntemi*. 21 Ağustos 2019 tarihinde <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/courses/spring2009/bby606/bby606-5-betimlemeyontemi.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Tosun, C. (2009). Bir Anabilim Dalı Olarak Türkiye’de Din Eğitiminin Doğuşu, Gelişmesi ve Alanına Katkıları. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 2 (1): 293-303.
- Tosun, C. (2015). *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi.
- Tufan F. (2019). Türkiye’de Radyo Alanında Yazılan Lisansüstü Tezlere Yönelik Bir İçerik Analizi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 7 (1): 110-130.
- Türkan, M. (2015). *Türkiye’de Din Eğitimi Alanında Yapılan Lisansüstü Çalışmaların İçerik ve Yöntem Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 24: 543-559.
- Usta, M. (1984). *Cumhuriyet Döneminde Türkiye Üniversitelerinde Din Eğitimi ve İlahiyat Sahasında Yapılan Lisansüstü Tezler ve Bunların Eğitim Açısından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uludağ Üniversitesi (2019). *Bursa Uludağ Üniversitesi Hakkında*. 25 Eylül 2019 tarihinde <https://www.uludag.edu.tr/konu/view/15/bursa-uludag-universitesi-hakkinda> adresinden erişilmiştir.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2004). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldız, A. (2007). İlahiyat Fakülteleri Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalları’nda Yapılan Çalışmalar. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5 (9): 549-588.
- Yıldız, A. ve Koçyiğit, T. (2002). *İlahiyat Fakülteleri Dergileri Makale ve Yazarlar Fihristi (1952-2002)*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Yorulmaz, B. (2016). Türkiye’de Din Eğitimi Alanında Yapılan Lisansüstü Çalışmalar Hakkında Genel Bir Değerlendirme. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 12 (46): 41-62.
- YÖK. (2019). *Tez Merkezi*. 02 Ağustos 2019 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp#top2> adresinden erişilmiştir.
- Yücedağ, T. (2010). *2000-2009 Yılları Arasında Matematik Eğitimi Alanında Türkiye’de Yapılan Çalışmalarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.